

ÜSKÜDAR'DA OSMANLI MEDRESE GELENEĞİNİN GELİŞİMİ VE MİHRİMAH SULTAN MÜDERRİSLERİ: ULEMA BİYOGRAFİ ESERLERİ VE RUZNAMÇE KAYITLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (1547-1732)

Esra Muhacır*

Öz

Üsküdar'da şehir ve kültürün gelişiminde, yüzyıllar boyunca kurulan vakıflar önemli bir faktördü. Vakıflar aracılığıyla yaptırılan cami, mescid, medrese, tekke ve imaretler şehrin fiziksel ve ekonomik gelişimini sağlıyor bu da nüfus artışını beraberinde getiriyordu. Külliye yapıları içerisinde eğitime tahsis edilmiş olan medreseler şehrin eğitim ihtiyacına cevap veriyor ve eğitilmiş bir kitlenin oluşmasını sağlıyordu. Üsküdar eğitim tarihinde de medreseler kültürel ve entelektüel gelişimin en önemli araçlarıydı. Bu bağlamda Üsküdar'da medrese geleneğinin teşekkülü ilk medrese olan Rum Mehmed Paşa Medresesi'nin kurulmasıyla başlamış ve daha sonra da Abdullah Ağa ve Mihrimah Sultan Medreseleri ile devam etmiştir. Üsküdar'da Mihrimah Sultan Medresesi, kurulduğu 16. Yüzyılın ortalarından 18. yüzyıla kadar Üsküdar tarihi için oldukça önemli sayıda müderris istihdam etmiş bir müessese olarak kültür ve eğitim tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Bu süreç içerisinde medresede görev yaptığı tespit edilen müderrisler Şakayık-ı Numaniye ve zeyillerinden hareketle incelenmiş ve literatürde daha önce yer almayan müderris biyografileri ise Ruznamçe kayıtları üzerinden tespit edilerek literatüre kazandırılmıştır. İlk müderris ataması külliyenin tamamlanmasıyla 1547 yılından itibaren başlamakta ve 1732 yılına kadar devam etmektedir. Tespit edilen 185 müderrisin biyografileri müderrislik, müftülük, kadılık, kazaskerlik ve şeyhülislamlık şeklinde gelişen kariyer basamakları açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Üsküdar, Mihrimah Sultan Medresesi, Müderris ve Kadıların Kariyeri

* Araştırma Görevlisi, *İstanbul Medeniyet Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü*, esra.muhacir@medeniyet.edu.tr ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1415-7821>.

The Development of the Ottoman Madrasa Tradition in Üsküdar and Mihrimah Sultan Mudarrises: An evaluation on Books of Ulema Biographies and Ruznamçe Registers (1547-1732)

Abstract

Foundations, which have been established for centuries, were an important factor in the development of the city and culture in Üsküdar. Mosques, masjids, madrasahs, dervish lodges and soup kitchens built through foundations provided the physical and economic development of the city, thus, these structures brought about an increase in population. Especially kulliye-type structures have made a great contribution to the economic, social and cultural development of cities. Madrasahs in kulliyes responded to the educational needs of the city and created an educated class. In the history of Üsküdar education, madrasahs were the most important tools of cultural and intellectual development. In this context, the formation of the madrasah tradition in Üsküdar began with the establishment of the Rum Mehmed Pasha Madrasa as the first madrasah. Later it continued with Abdullah Ağa and Mihrimah Sultan Madrasahs. Mihrimah Sultan Madrasa in Üsküdar has a significant place in the history of culture and education, as an institution that employed a significant number of mudarris for the history of Üsküdar from the middle of the 16th century to the 18th century. In this process, the mudarrises who lectured in the madrasah were examined based on the Şakayık-ı Numaniye and its annexes. The biographies of mudarrises, which were not included in the literature before, were determined through the Ruznamçe records and added to the literature. We can determine through the various sources, the first mudarris appointment begins in 1547, after the completion of the kulliye, and continues to 1732. In this study, the biographies of 185 mudarris who lectured in Mihrimah Sultan Madrasa from the 16th century to the middle of the 18th century were examined, and their career steps that developed as mudarris, mufti, kadi, cadilesker and sheikh al-Islam were evaluated.

Keywords: Üsküdar, Mihrimah Sultan Madrasa, Mudarris and Kadis's Careers

Giriş

16. yüzyıl başlarında Üsküdar, İstanbul'un bir parçası olarak görülmeye başlanmış ve saray çevresi ile devlet adamlarının mimari alandaki yatırımlarıyla hızla gelişmiştir. Şehrin gelişimi için burada kurulan vakıflar önemli bir rol oynamaktaydı. Vakıflar aracılığıyla inşa edilen cami, medrese, tekke ve imaretler hem burada yeni ekonomik ve kültürel bir canlanmaya sebep oluyor hem de nüfusun artmasını sağlıyordu. Özellikle külliyeler, şehirlerin ekonomik ve sosyal bakımdan kalkınmasını sağlayan en önemli yapılarıdır.

Üsküdar'ın bir şehir olarak gelişiminde ve medrese geleneğinin başlangıcında önemli bir yeri olan Rum Mehmed Paşa Külliyesi ile başlayan fiziki ve sosyal canlılık, yaklaşık seksen yıl sonra Mihrimah Sultan tarafından yaptırılan külliye ile devam etmiştir. Bu külliye cami, medrese, sıbyan mektebi, imaret-tabhane, han ve bunlara ilaveten su yolları, çeşme gibi birimler yer almaktadır. Ancak sonraki dönemlerde külliye iki türbe, bir çift hamamla varlığı gravürlerden tespit edilebilen ahşap bir kasır ve muvakkithane ilave edilmiştir. Bu külliye sadece cami, medrese ve sıbyan mektebi günümüze ulaşmıştır.

1547'de (H. 954 Zilhicce) tamamlanan Mihrimah Sultan Medresesi, Üsküdar İskelesi'nin tam karşısında, Mihrimah Sultan Camii'nin solunda Sultan Tepesi'nin eteğinde inşa edilmiş olup Kanûnî tarafından kızı Mihrimah Sultan için yaptırılan iki medreseden birincisidir. Medrese, Mimar Sinan'ın mimarbaşı olduktan sonra ilk inşa ettiği yapılardan biri olan külliyenin içerisinde yer almaktadır. Sinan devri medrese mimarisi için güzel bir örnek olarak kabul edilen medrese, dikdörtgen bir plan üzerine kurulmuştur. Otuz dokuz kubbesi kurşun ile kaplı olduğundan "Kurşunlu Medrese" ismiyle de anılan bu yapı, muntazam kesme taştan yapılmıştır. Medrese on altı hücreli olup avlunun iki kenarında yedişer oda ve derslik kısmının iki yanında birer oda olmak üzere yerleştirilmiştir. Külliye kapısının tam karşısında bir dersane vardır. Kare planlı olan dersane tek sağır kubbeli ve dört köşesine küçük yarım takviye kubbecikleri ile desteklenerek yapılmıştır. Bulunduğu arazinin eğiminden dolayı medresenin kuzey cephesi iki katlı bir görünüme sahiptir. Avlunun ortasında güzel bir şadırvan vardır.¹

Mihrimah, sur içinde olmasa da, payitayhta anıtsal bir cami külliyesi yaptıran ilk hanım sultandır. Bu külliye, aynı zamanda padişahın nihaklı karısından olan tek kızının özel statüsünü de göstermekteydi.² Her ne kadar bânisinin kimliği hakkında

¹ Deniz Mazlum "Üsküdar" *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak yayını, 1994, VII, 344; İsmail Orman, "Mihrimah Sultan Külliyesi" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2005, XXX, 40-42; Cahid Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri: Teşkilat, Tarih*, İrfan Matbaası, İstanbul 1976, 100; Mehmet Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar III*, İstanbul 2001, 1241-1242; İbrahim Hakkı Konyalı, *Âbideleri ve Kitâbeleriyle Üsküdar Tarihi*, Türkiye Yeşilay Cemiyeti, İstanbul 1977, II, 289-290; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 304-307; Ahmet Yavuzylmaz, *Anadolu'da XVI. Yüzyıl Osmanlı Medrese Mimari*, Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Türk İslam Sanatları Bilim Dalı, Konya 2021, 236; Anılcan Sıçrayık, "Üsküdar Mihrimah Sultan Külliyesinin Günümüze Ulaşmayan İki Yapısı" *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu X 19-20-21 Ekim 2018*, III, İstanbul 2019, 269; Namık Musalı, "Farsça Kaynaklara Göre Üsküdar'ın Tarihi ve Coğrafyası", *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VI 6-9 Kasım 2008*, II, İstanbul 2009, 37-42; Külliye'nin tüm birimleriyle beraber mimari özelliklerinin detaylı anlatıldığı, medresenin kapı, pencere ve duvar gibi parçalarının bile en ince özellikleriyle tarif edilerek bugünkü durumu gösteren fotoğraflarının da yer aldığı çalışma için bakınız: Aptullah Kuran, "Üsküdar'da Mihrimah Sultan Külliyesi", *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, 1975, III, 43-72.

² Gülru Necipoğlu, *Sinan Çağı: Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari Kültür*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul 2013, 401.

muhtelif tartışmalar olsa da, vakfiyesinden anlaşılacağı üzere Mihrimah Sultan'ın muhtelif yer ve görevler için bizzat bazı şartlar koşması onun bu külliyeinin yapımında etkin rol oynadığını gösterir. Aynı zamanda külliyeinin haziresine defnolanların birçoğu, Mihrimah'la Rüstem Paşa'nın soyundan ve kızları Ayşe Sultan'dan doğan torunlarıyla birbiri ardına evlenen Çağaloğlu Sinan Paşa'nın sülalesinden geliyordu.³

Mihrimah Sultan'ın medrese ve diğer eserleriyle ilgili vakfiyeleri, Ankara'da Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Dairesi Arşivindeki 635 numaralı defterde yer almakta ve bu defterde birbirini takip etmeyen bir sıralama içerisinde kaydedilmiş bulunmaktadır. Mihrimah Sultan vakfiyelerinde, yapılmasını istediği hizmetlerin mahiyetini ve bu hizmetlerin üstlenilmesi için gerekli olan hususları detaylı bir şekilde belirtmiştir.⁴ F. Cangüzel Güner Zülkifâr, Mihrimah Sultan vakıfları ile ilgili yapmış olduğu çalışmalarında vakfın hizmet birimlerini kategorilere göre ayırmıştır. Buna göre; vakfın gelirlerinden eğitim ve öğretim hizmetlerine %5,73, din hizmetlerine %79,06, sosyal hizmetlere %4,37, aile fertlerine yardım için %7,74, vakfın yönetimine %3,10 oranında pay ayrılmıştır.⁵

Mihrimah Sultan Vakfiyesine göre, medresede normal günlerin dışında zarurî bir özrü olmaksızın öğrenimi terk etmeyecek müderrise günde 50 akçe, öğrenciler arasında en bilgili olanına günde 5 akçe, medresede talebe olan ve zarurî özrü olmaksızın dersi terk etmeyen 14 talebenin her birine günde 2'şer akçe, sabah namazından önce kapıyı açarak yatsıdan sonra kapayacak olan kapıcıya günde 2 akçe ve temizlik işlerine bakan ferraşa günde 1 akçe verilmesi şart koşulmuştur. Ellili pâyede olan medrese, müderris mertebesine göre de ellili idi.⁶

Mihrimah Sultan vakfiyesinde, Üsküdar'daki medresesine Rüstem Paşa Medresesi müderrislerinden başka müderris tayin edilmemesi şartı bulunmaktadır. Mihrimah Sultan bunun aksine davrananlara "Allah'ın ve meleklerin lanetinin onun üzerine olması" için beddua etmiştir.⁷ Gerçekten bu şarta bağlı kalınmış mıdır? İncelemelerimize göre Mihrimah Medresesi'ne ataması tespit edilen 185 müderristen yalnızca 22'si Rüstem Paşa Medresesi'nden bu medreseye atanmıştır. Medresenin kuruluşundan sonra atanan müderrislerden beşincisi olan Şah Mehmed Çelebi 1553 yılında Rüstem Paşa Medresesinden bu medreseye atanmış olan ilk müderristir. Daha sonra 1568 yılından 1585 yılına kadar geçen sürede ataması tespit edilen tüm müderrisler (9 kişi) kesintisiz olarak Rüstem Paşa Medresesi'nden

³ Necipoğlu, *Sinan Çağ*, 403.

⁴ F. Cangüzel Güner Zülkifâr, "Mihrimah Sultan'ın Vakıflarının Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Hizmetleri", Kanunî Sultan Süleyman Dönemi ve Bursa, ed. Burcu Kurt, Bursa 2019, 547-580. Ayrıca bakınız, F. Cangüzel Zülkifâr, *Mihrimah Sultan'ın Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Bulunan Vakfiyelerinin Değerlendirilmesi*, Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1989.

⁵ Zülkifâr, "Mihrimah Sultan'ın Vakıflarının Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Hizmetleri", 555.

⁶ Zülkifâr, "Mihrimah Sultan'ın Vakıflarının", 567.

⁷ Zülkifâr, "Mihrimah Sultan'ın Vakıflarının", 567.

Mihrimah Medresesine atanmışlardır. Bu 17 yıllık dönemde Mihrimah Sultan'ın isteğinin yerine geldiği fakat diğer dönemlerde bu talebin çoğu zaman karşılanamadığı görülmüştür.

Mihrimah Sultan Külliyesi hakkında bilgi veren Evliya Çelebi cami, medrese ve imaret ile ilgili şu satırları yazmıştır.

İbtidâ İskelebaşı'nda cami'-i selâtin cami'-i Mihrimah Sultan binti Süleyman Hân, (---) Paşa'nın ehlidir ve bu cami'i Süleyman Hân (sene 954 tarihinde) binâ idüp sevâbın Sultan-ı merhumenin ruhına hibe etmiştir. Eşkâl-i câmi', leb-i deryâda haremine iki taraftan (---) kademe taş nerediban ile 'urûc olunur bir haremdir, vasatında bir abdest havzı ve çınârlar ile müzeyyendir ...

Cümle medreseleri 'ayân ider: Evvelâ iskelebaşında Medrese-i Mihrimah Sultân ve Medrese-i Yeni Valide ve Medrese-i Şemsi Paşa ve bu medârisler Koca Mî'mar Sinan binâsıdır ve Kelîme Hatun [Gülfem olmalı] Medresesi.

Ve cümle 'imâret-i u'âmî beyan eder: Evvelâ cümleden İskelebaşında Mihrimah Sultan 'imâreti mâh ve sâl bi'l-gudduvi ve'l-âsâl âyende ve revendeyi mihmân sarâyda sakın olanlara beher yem merreteyn birer bakır sini ile herkese birer tas buğday çorbası ve birer nân ve her şeb birer şem'a ve her at başa bir yem sadakası vardır. Üç gündün ziyade mihmân olana vermezler. Şeb (u) rûç şart-ı vâkaf böyle ta'yin etmiştir.⁸

18. yüzyılın sonlarına ait bir arşiv kaynağı medresenin talebe sayısı ve müderrisleri hakkında bilgi alabildiğimiz önemli bir belgedir. “*Âsitane-i saadet ve havalisinde kâin medrese ve cevâmi ve kayyumbane ve aşhane ve müezzin odaları ve türbelerinde sakın bil-cümle talebe-i ulûm ve hademelerin müfettiş Ali Efendi marifetiyle tahrir olunan defter?*” başlığını taşıyan ve 25 Cemaziyelevvel 1206 (20 Ocak 1792) tarihinde düzenlenmiş olan deftere göre Mihrimah Sultan Medresesi'nde 16 hücrede 12 talebe öğrenim görüyordu. Bunlardan birisinin hacda olduğu kayıtlıdır. Diğer ikisi ise memleketindedir. Bir hücre ise tamamen boştur. Bu tarihte medresenin müderissi Raşidzâde es-Seyyid Mehmed Memiş Efendi'dir.⁹

Mihrimah Sultan Medresesi 19. yüzyılın sonuna kadar eğitim amaçlı olarak kullanılmış ve daha sonra medreselerin kapatılması üzerine farklı kurum ve kuruluşlara tahsis edilmiştir. Klasik Türk mimarîsi üslûbundaki yapı Cumhuriyet döneminde uzun bir müddet Çocuk Dispanseri ve Ruh Sağlığı binası olarak kullanılmış olup daha sonra medrese kısmı özel bir tıp merkezine, sıbyan mektebi de çocuk kütüphanesine dönüştürülmüştür.¹⁰ Medrese'nin çocuk bakım evine

⁸ Evliya Çelebi, haz. Orhan Şaik Gökyay, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Yapı ve Kredi Bankası, İstanbul 1996, 202-203.

⁹ Ahmet Nezih Galitekin, *Osmanlı Kaynaklarına Göre İstanbul, Cami Tekke, Medrese, Mektep, Türbe, Hamam, Kütüphane, Matbaa, Mahalle ve Selatin İmaretleri*, İşaret, İstanbul 2003, 637.

¹⁰ Deniz Mazlum “Üsküdar”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı &Tarih Vakfı, 1994, VII, 344; İsmail Orman, “Mihrimah Sultan Külliyesi” *DİA*, İstanbul 2005, XXX, 40-42;

cevrilmesiyle ilgili Akşam Gazetesi'nde (26.10.1932) yer alan bir habere göre medrese önündeki büyük ambar kaldırılmış ve medrese bina olarak görünür hale gelmişti.¹¹

Mihrimah Sultan Medresesi Müderrislerinin Tespit Edildiği Kaynaklar

Üsküdar'da Mihrimah Sultan Medresesi müderrislerinin biyografileri *Şakayık-ı Numaniye* ve zeyillerinden olan *Hadikatü'l-Hakayık* ve *Vekayi'ü'l-Fuzala*'dan tespit edilmiştir. Bu türden biyografik kaynaklar, müderrisler hakkında günümüzde başka kaynaklar aracılığıyla ulaşamayacağımız zengin bilgiler içermektedir. Fakat bu eserlerin kapsadığı tarih aralığında görev yapmış olan tüm müderrislerin hayat hikayelerine yer vermediği görülmektedir. Şakayık ve zeyillerini kaleme alan müelliflerin hangi kriterlere göre kişileri seçtiği, kimlere hangi sebeplerle eserlerinde yer verdiğini bilmek pek mümkün değildir. Ayrıca eserlerin müelliflerinin bilinçli ya da bilinçsiz olarak bir kısım müderrisleri dışarıda bıraktığı ruznamçe kayıtlarıyla karşılaştırıldığında ortaya çıkmaktadır.

Şakayık-ı Numaniye ve zeyillerinden olan *Hadikatü'l-Hakayık* ve *Vekayi'ü'l-Fuzala*'dan tespit edilen müderrislerin kariyerleriyle ilgili kayıtlardan müderrislerin göreve başlama tarihleri, mülazım oldukları kişiler, görev yaptıkları medreseler ve kadılık yaptıkları kazalar, müftülük, kazaskerlik ve şeyhülislamlık gibi görevlere atanmalarına dair bilgileri tespit edebilmekteyiz. Müderrislerin yapmış oldukları çeşitli görevler, Osmanlı kariyer sistemi hakkında da önemli bilgiler vermektedir.

Anadolu Kazasker Ruznamçeleri, biyografik kaynakların dışında müderris atamalarını takip edebildiğimiz ikinci önemli kaynak grubudur. Bu kaynaklar bize, selefın kim olduğu ve halefın geldiği medresenin bilgisini vermektedir. Diğer taraftan, ilgili müderrisin eski ve yeni görevindeki ücretleri de bu kaynaklardan tespit edilebilmektedir. Mesela Anadolu Kazaskerliği Ruznamçe defterlerindeki kayda göre, Abdüsselam Medresesinden Mihrimah Sultan Medresesine 30 akçe

Cahit Baltacı, "XV-XVI. Asırlarda Üsküdar Medreseleri" *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V – 1-5 Kasım 2007*, cilt I, İstanbul 2008, 100; Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, 1241-1242; Konyalı, *Üsküdar Tarihi*, 289-290; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 304-307; Anılcan Sıçrayık, "Üsküdar Mihrimah Sultan Külliyesinin Günümüze Ulaşmayan İki Yapısı" *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu X 19-20-21 Ekim 2018*, III, İstanbul 2019, 281.

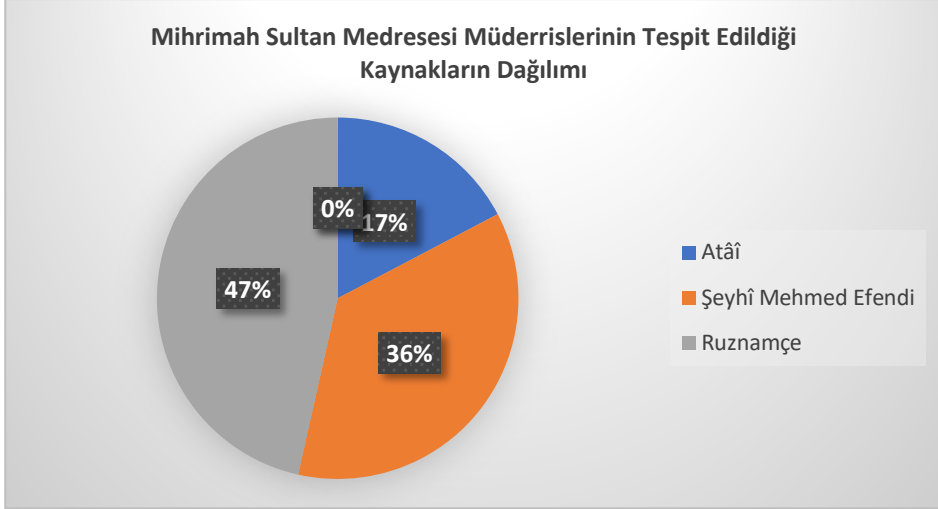
¹¹ "Üsküdar'da İmar - İskele Meydanındaki Sanat Eserleri Meydana Çıkıyor: Üsküdar'da iskele meydanı çok dar. Bu sebeple iskele camii, mimar Sinan medresesi gibi güzel sanat eserleri birtakım binaların arkasında gizlenmiş, kalmıştır. Üsküdar Belediyesi hem iskele meydanını açmak hem de Üsküdar – Beykoz yolunun Üsküdar'daki ağızını genişletmek üzere buradaki ahşap binaları kaldırmaya başlamıştır. Geçenlerde medrese önündeki büyük ambar kaldırılmış, medrese meydana çıkmıştır. Yakında burada Üsküdar çocuk bakım evi açılacaktır. Bundan başka burada Üsküdar posta ve telgraf idaresinin bulunduğu ahşap bina ile diğer birkaç dükkân da yıktırılmağa başlanmıştır. Bu binalar da yıkıldıktan sonra meydan tamamen açılacaktır. Belediye meydanı yakında tamzım ettirecektir. Posta ve telgraf idaresi Yeniçeşme'de Ahmedîye'de mezarlık yanında bir binaya geçecektir."

ücretle 1 Zilhicce 1144'te (26 Mayıs 1732) müderris olarak Mehmed bin Ali Karahisarî atanmıştır. Ondan önceki müderrisin adı da bu kayda göre Mahmud'dur.

Bu çalışmada medresenin kurulduğu 1547'den 1732'ye kadar biyografik eserlerden ve arşiv kaynaklarından tespit edilen müderris atamaları incelenmiş ve bu dönem değerlendirilmeye çalışılmıştır. Mihrimah Sultan medresesi müderrislerinden 99'unun kaydına ulema biyografilerini içeren eserlerden ulaşılabilmektedir. Bu müderris isimlerine ek olarak Anadolu Kazasker Ruznamçelerinden yeni tespit ettiğimiz 86 müderris kaydı ile birlikte toplam sayı 185'e ulaşmaktadır.

Mihrimah Sultan Medresesine 16. yüzyılda 30-40 akçe ücretli 28 müderris atanmışken, 17. yy boyunca 66 müderris ataması görülmektedir. 16. Yüzyılda medresenin kuruluşuyla beraber 1547'de atanan ilk müderris İmamzâde Mehmed Efendi, son müderris Hüsrev Efendi, 17. yy'ın ilk müderrisi Uşşâkîzâde Mustafa, son müderrisi ise Süleyman Efendi'dir.

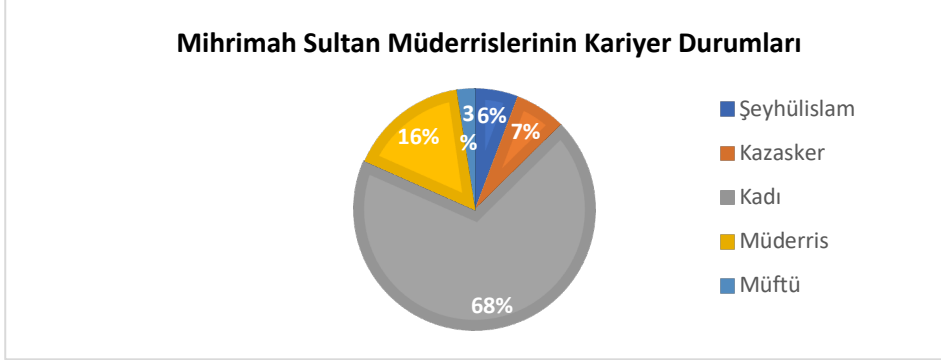
18. yüzyılda 1732 yılına kadar ataması tespit edilen müderris sayısı 91'dir. Bu yüzyılda görülen ilk müderris Abdullah Efendi iken, tespit edilebilen son tarih olan 1732'de atanan müderris ise Mahmud b. Yusuf'tur. 1697-1732 yılları arasında 86 müderrisin atama kayıtları ise yalnızca ruznamçelerden tespit edilebilmektedir.

Osmanlı müderrislerine dair sınırlı biyografik kaynakların eksik bıraktığı dönemler kazasker ruznamçeleri ile tamamlanabilmektedir. Ancak, elimizde düzenli defter serileri bulunmamasından dolayı 1730'lardan Cumhuriyete kadar olan süreçte müderris biyografilerini tespit etmek mümkün olmamaktadır. Bu nedenle, Mihrimah Sultan Medresesi müderrislerinin 18-19 yy'a ait tam bir listesi mevcut değildir. Ruznamçelerin de bilgi vermediği bu boşluğu ancak dönemin biyografik eserleri başta olmak üzere farklı kaynaklardan yapılacak uzun süreli araştırmalar doldurabilir.

Mihrimah Sultan Medresesi Müderrislerinin Kariyerleri Üzerine Bir Değerlendirme:

Mihrimah Sultan Medresesi müderrislerine ait kayıtlar, Osmanlı ilmiye teşkilatı içerisinde müderrislerin iki farklı kariyer sisteminde ilerlediğini göstermektedir. Bir kısmı mülazemetten sonra müderrislikte karar kılmaktayken, bir kısmı da müderrislik sonrası kadılık, kazaskerlik ve şeyhülislamlık yapmışlardır.

Tespit edilen Mihrimah Sultan müderrislerinden %16'sı aynı görevde kalmışlarken, %3 gibi çok küçük bir kısmı müderrislik yanı sıra müftülük görevini de yürütmüştür. Diğer taraftan, %68'i çeşitli kadılıklarda görev almış olup bunlardan 9'u İstanbul kadılığı yapmıştır. Müderrisler, Sahn-ı Semân ve Süleymaniye medreselerine yükseldikten ya da 50-60 akçe ile bir medresede görev aldıktan sonra ancak kadılık yapma hakkı elde ediyorlardı. 16. yüzyıl sonlarında henüz düzenli bir medrese kariyer sistemi teşekkül etmediği için müderrislerin çok farklı süre ve kadılıklarda görev yaptıkları anlaşılmaktadır.

Müderrislerin kadılıktan sonraki kariyer basamaklarından bir diğeri ise Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği görevidir. İlmiye sistemi içerisinde önemli bir yeri olan bu görevlere ise Mihrimah Sultan Medresesi müderrislerinin %7'si atanmıştır. Müderrislerin kariyer sistemi içerisinde ulaşabileceği en yüksek mertebe şeyhülislamlıktır ve Mihrimah Sultan Medresesi müderrislerinin %6'lık bir kısmı görevini şeyhülislamlık ile sonlandırmıştır.

Şakayık-ı Numâniye ve zeyillerinde biyografisi tespit edilen Mihrimah Sultan müderrislerinin sayısı 88 olup bunlardan 61'i kariyer çizgilerini kadılık görevi ile devam ettirmişken, 14'ü müderris, 6'sı kazasker, 5'i şeyhülislam ve 2'si de müftü olarak kariyerlerini sonlandırmışlardır. 5 müderrisin son görev yeri söz konusu medrese olmuştur.¹² Benzer şekilde, sayısı 68'i bulan Rum Mehmed Paşa Medresesi

¹² Şakayık-ı Numâniye ve zeyillerinde yer alan biyografilerden hareketle 16. yüzyıl sonlarında bu eserlerde atama kayıtları yer alan 100 müderris üzerinden detaylı bir kariyer incelemesinin ve çalışmaya kaynaklık eden eserler hakkında derinlemesine değerlendirmelerin yer aldığı bir çalışma için bakınız: Suraiya Faroqi, "16. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Uleması Arasında Sosyal

müderrislerinin 27'si akademik kariyer çizgilerini kadı olarak devam ettirmişken, 41'i de müderrislikte karar kılmıştır. 6 müderrisin son görev yeri ise Rum Mehmed Paşa Medresesi olmuştur.¹³ İki medrese hocalarının kaldıkları ve devam ettikleri görevler açısından karşılaştırıldığında Mihrimah Sultan'da müderris olmanın Rum Mehmed Paşa'ya göre çok daha avantajlı olduğunu ifade edebiliriz. Örneğin, Rum Mehmed Paşa müderrislerinin kariyerlerinde hiç görülmeyen şeyhülislamlık, kazaskerlik ve müftülük gibi görevler Mihrimah Sultan müderrislerinin kariyer basamaklarında yoğun oranda görülmektedir.¹⁴

Mihrimah Sultan Medresesi müderrisliğinden kadılığa geçenler arasında aynı şehre ikinci veya üçüncü kez kadı atananlara yahut şeyhülislamlığa yükselenlerden bu göreve tekrar getirilenlere rastlanmaktadır. Biyografisi tespit edilebilen 88 müderristen 12'si muhtelif görevlere yeniden atanmışlardır. Bostanzâde Yahya Efendi Galata kadılığına,¹⁵ Hattat Şeyhî Ahmed Efendi Manisa kadılığına,¹⁶ Kebîrî Mehmed Efendi Galata kadılığına,¹⁷ Celeb Mustafa Efendi İzmir kadılığına,¹⁸ Sarı Abdullah Efendi Bursa kadılığına¹⁹ ikinci kez ataması yapılmış olanlardandır. Şeyhülislamlığa kadar yükselen 5 kişinin de kariyer çizgilerine baktığımızda kadılık ve şeyhülislamlık görevlerine iki ya da üçüncü kez atandıkları görülmektedir. Bunlardan Şeyhülislam Ebu Said Mehmed Efendi, İstanbul ve Rumeli kazaskerliğine ikişer kez ve şeyhülislamlık görevine de üç kez atanmıştır.²⁰ Yine aynı şekilde Şeyhülislam Bahayî Mehmed Efendi Rumeli kazaskerliğine ve şeyhülislamlık görevine ikişer kez,²¹ Şeyhülislam Ebu Saidzâde Feyzullah Efendi Galata, Tokat, Eyüp ve Anadolu kazaskerliğine ikişer kez,²² Şeyhülislam Ataullah Mehmed Efendi

Hareketlilik" *Osmanlı Eğitim Mirası: Klasik ve Modern Dönem Üzerine Makaleler*, Ankara 2013, 164-186.

¹³ Esra Muhacır, "Üsküdar'da Osmanlı Medrese Geleneğinin Teşekkülü: Rum Mehmed Paşa Medresesi ve Müderrisleri", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul 2022, sayı 47, 283-344.

¹⁴ Osmanlı İmparatorluğu'nda ulema sınıfının oluşumu, kariyer sistemleri, hiyerarşik düzenleri ile ilgili kapsamlı bir çalışma için bakınız: Abdurrahman Atçıl, *Erken Modern Osmanlı İmparatorluğu'nda Âlimler ve Sultanlar*, Klasik, İstanbul 2019, 253.

¹⁵ Ali Uğur, *The Ottoman Ulema in the Mid-17th Century: An Analysis of the Vakâiu'l-fuzala of Mehmed Şeyhi Ef.*, Klaus Schwarz Verlag, Berlin 1986, 49-50; Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekâyi'u'l-Fuzalâ Şeyhî'nin Şakâ'ik Zeyli*, haz. Doç. Dr. Ramazan Ekinci, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Cilt I, 2018 İstanbul, 286-287; Suat Donuk, *Ne'izâde Atai Hadaikü'l-Hakayık Fi Tekmileti's-Şakayık (İnceleme Metin)*, Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa 2015. 1050.

¹⁶ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 68-69.

¹⁷ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 138-140; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 670-671.

¹⁸ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 148-149; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 683-684.

¹⁹ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 245-246; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 840-841.

²⁰ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 253-255.

²¹ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 153-155; Mehmet İpşirli, Mustafa İsmet Uzun, "Bahai Mehmed Efendi", *DİA*, İstanbul 1991, IV, 463-464; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 690-704.

²² Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 2105-2110; Mehmet İpşirli, "Ebusaidzâde Feyzullah Efendi", *DİA*, 1995 İstanbul, XII, 526.

fetva eminliği ve Anadolu kazaskerliğine görevlerine ikişer kez,²³ Şeyhülislam Menteşezâde Abdurrahim Efendi Rumeli kazaskerliğine iki kez atanmışlardır.²⁴ Özellikle 17. yüzyıldan itibaren Osmanlı ilmiye teşkilatında, mevleviyet kadılıklarında ve müderrisliklerde görev sürelerinin sürekli kısalması, görev değişiminde yetkin ve ehliyetli isimlerin kısa görev süresinden sonra ikinci veya üçüncü kez aynı göreve atanmaları sonucunu doğurmuş olmalıdır.

Kadılık ve şeyhülislamlık görevlerine tekraren atanma durumu çok daha yaygın iken aynı medreseye iki kez atanmaya dair yalnızca iki kişi görünmektedir. Bunlardan Çukacızâde Seyyid Abdullah Efendi Çorlu Medresesine,²⁵ Beyler Hocası Ahmed Efendi ise Sahn Medresesine atanmıştır.²⁶

16. yüzyılda sıkça rastlanmasa da müderrislerin kariyer sisteminde kadılıktan müderrisliğe tekrar dönenler görülebilmektedir. Mihrimah Sultan Medresesi'nin ilk müderrisi olan İmamzâde Mehmed Efendi buna örnek gösterilebilir. İmamzâde, Mihrimah Medresesi'nden sonra başka bazı medreselerde görev yapmış, 1552'de Halep kadılığına getirilmiş, 1565'te de Amasya'daki II. Beyazıt Medresesi'ne müderris ve Amasya Müftüsü olarak atanmıştır.²⁷

Mihrimah Sultan Medresesi'ndeki 185 müderristen çok azının biyografilerinden hangi şehirde doğduğu, hangi bölgeden buraya geldiği bilgisine de sahip olabiliyoruz. Memleketi belli olan 18 müderristen 3'ü İstanbulludur. Bunlar dışında kalan müderrisler de büyük oranda Selanik, Akhisar, Alanya, Eyüp, Bolu, Birgi, Bosna, Gelibolu, Bursa, Konya, Kastamonu, Merzifon, Erzurum, Sinop ve Ankara gibi Anadolu ve Rumeli şehirlerinden gelmekteydiler.²⁸

Müderrisler kendilerine teklif edilen yeni görevleri reddedebiliyordu ve bu durumda mazul addediliyorlardı. Örneğin Hâcegizâde Mustafa Efendi Kefe müftülüğü,²⁹ Rıdvan Efendi Üç Şerefeli Medresesi müderrisliği,³⁰ Hamid Efendi Bursa'da Muradiye Medresesi müderrisliği,³¹ Mertluszâde Abdullah Efendi Filibe kadılığı,³² Abdülkerim Efendi Bosnasaray kadılığı,³³ Hüsrev Efendi Trablüşşam

²³ Şeyhi Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 2617-2621.

²⁴ Şeyhi Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 2662-2666.

²⁵ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 445-446; Şeyhi Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 1119-1120.

²⁶ Şeyhi Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 2398-2400.

²⁷ Nev'izâde Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fi Tekmiletî's-Şakâ'ik*, haz.: Suat Donuk, ed.: Derya Örs, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2017, 354-358; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 490-491.

²⁸ Sureya Faroqhi Şakayık ve zeyillerinden hareketle 16. Sonlarında biyografilerini incelediği müderrislerin kökenlerine dair, bu makalede incelenen Mihrimah Sultan Medresesi müderrislerinin profiline çok benzer bir sonuca ulaşmıştır. Faroqhi, "Osmanlı Uleması Arasında Sosyal Hareketlilik", 174.

²⁹ Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 484-485.

³⁰ Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2017, 1477-1479; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 398.

³¹ Şeyhi Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 1307-1309.

³² Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2017, 1123-1124; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 375.

kadılığı³⁴ ve Sâni İbrahim Efendi Belgrad kadılığı³⁵ görevlerine atanmalarına rağmen bu görevleri kabul etmemişlerdir. Müderrisler arasında ataması yapıldığı halde görev yerine gitmeyenler ve bu durumu tespit edildikten sonra görevinden azledilenler de bulunmaktadır. Örneğin Allâmek Mehmed Efendi, 1039 Şevval'inde Bursa'da Yıldırım Han Medresesine atanmış fakat medreseye gitmemesi sebebiyle 1040 Zilkade'sinde görevden alınmıştı. Bundan 2 yıl sonra 1042 Muharrem'inde Mihrimah Sultan Medresesi'ne yeniden müderris olarak atanmıştır.³⁶

Ulema biyografilerinin incelenmesi aile ilişkilerine dair bilgiler de vermektedir. Biyografisi incelenen müderrislerin %63'ü kalemîye ve ilmiye sınıfından olan ailelere mensup olup ilmiye grubundaki müderris sayısı 47'dir. Bunlardan Şeyhülislam Ebu Saidzâde Feyzullah Efendi, tanınmış bir Osmanlı ailesine mensuptu. Babası ve dedesi ulema sınıfının tanınmış isimlerindendi, bu sebeple erken yaşlarda çeşitli medreselere müderris olarak atanmıştır. Henüz on beş yaşındayken ilk görev yeri olarak Mihrimah Sultan Medresesi'nde göreve başlamış ve yine İstanbul kadılığı için erken bir dönem olan 25 yaşında iken bu göreve atanmıştır. 7 kişinin de ailesi kalemîye sınıfındandı. Örneğin Mehmed Efendi veziriazam İbrahim Paşa'nın kethüdası Hasan Efendi'nin oğlu, Ferhadpaşazâde Mustafa Bey Efendi, İbrahim Paşa'nın oğlu, Kirli Hanımzade Hasan Efendi, Sadrazam Cevan Kapucu Baş Mehmed Paşa'nın akrabasıdır.

Müderrislerin kariyerleri her zaman medrese sistemi içerisinde çeşitli görevlerde yer almak ve emekliye ayrılmak şeklinde sonlanmıyordu. İçlerinden bazılarının muhtelif sebeplerle idama kadar giden hazin sonları olmuştur. Sadreddinzâde Ruhullah Efendi, “*ilm-i nücumla ba'zı mugayyebâtdan haber ve erkân-ı devlet ve vükelâ-yı saltanatın 'azl ü nasblarına müte'allik ekâzîb şiiyu'*” sebebiyle 1071 Ramazan'ının dördüncü günü Beylikçi Vecdi Çelebi ve Konya abazası Mehmed Ağa ile birlikte idam edilmiştir.³⁷ Kasımpaşalı Çavuşzâde Mustafa Efendi ise, bir rivayete göre, davetli olduğu bir ziyafette kasten zehirlenmiş ve eve döndüğünde fenalaşarak Şevval 1089'da vefat etmiştir. Ertesi gün bulunduğu, cesedinin parçalara ayrılmış olduğu görülmüş ve parçalar toplanarak gömülmüştür.³⁸

Mihrimah Medresesi müderrisleri arasında ilmiye geleneğine aykırı davranışlar içerisinde olan ve bu sebeple görevinden azledilerek idama mahkûm olanlar da bulunmaktadır. Osmanlı tarihindeki en meşhur şeyhülislamlardan olan Feyzullah Efendi, buna en iyi örneklik teşkil edebilir. Feyzullah Efendi, bu medresede görev yaptığı yıllarda oğulları ve akrabalarına bazı imtiyazlar sağlamaya başlamıştır. Şeyhülislamlığı sırasında Osmanlı tarihinde ilk kez oğlunun kendinden

³³ Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2017, 1339; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 402.

³⁴ Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2017, 1406-1407; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 307.

³⁵ Abdülkadir Özcan, Vekayiül Füzela, III, 204; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 673-674.

³⁶ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 259-260.

³⁷ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 828-831; Uğur, *The Ottoman Ulema*, 237-238.

³⁸ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 468-469; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 1149-1150.

sonra şeyhülislam olması konusunda II. Mustafa'dan bir ferman çıkarttırmıştır. Fakat bu uygulama pek hoş karşılanmamış ve dönemin farklı siyasi tartışmalarını da arkasına alan bir isyan hareketi doğurmuştur. Tarihe Edirne vakası ya da Feyzullah Efendi vakası olarak geçen isyan, önce İstanbul'da başlamış ve daha sonra Edirne'ye sıçramıştır. Bu isyanlar üzerine Feyzullah Efendi ve oğlu Fethullah Efendi görevlerinden alınmışlar, Feyzullah Efendi kaçmaya çalışırken isyancılar tarafından yakalanmış ve Edirne'de feci bir şekilde katledilmiştir.³⁹

Daha önce 17. ve 18. yüzyıllarda Rum Mehmed Paşa Medresesi'nde de gözlemlediğimiz görev yerlerindeki sık değişim görev süresinin ciddi anlamda kısaldığı ve çok sayıda müderrisin bu nedenle sık tayin hareketliliği yaşadığını göstermektedir. Çoğu müderrisin bir yılı bile doldurmadan birkaç ay içerisinde görev yeri değişmiştir. Bu dönemde çoğu müderrisin ilk göreve başladıkları medresedeki çalışma sürelerinin sonradan atandığı medreselerdekine kıyasla daha uzun olduğu gözlemlenmektedir. Hiç şüphesiz, bu atama sıklığının müderris kariyeri açısından ciddi bir sorun haline gelmiş ve dolayısıyla eğitim sisteminde olumsuz etkileri görülmüştür.

Mihrimah Sultan medresesi müderrislerinin maaş durumları birkaç yüz yıl boyunca çeşitli kaynaklar aracılığıyla takip edilebilmektedir. Mihrimah Sultan Vakfinesine göre, medresede normal günlerin dışında zarurî bir özrü olmaksızın öğrenimi terk etmeyecek müderrise günde 50 akçe verilmesi öngörülmüştü. Fakat 17. yy'dan sonra göreve gelen müderrislerin günlük maaşlarının 25 akçe ilâ 40 akçe aralığında olduğu görülmektedir. Günlük ücreti tespit edilebilen 64 kişiden %87'si (56 kişi) 30 akçe ile, %8'i (5 kişi) 25 akçe ile ve %5'i de (3 kişi) 40 akçe ile atanmıştır. Bu da medresenin zaman içerisinde önemini yitirdiğini gösteren bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

Nev'izâde Atâi'nin Eserinde Geçen Mihrimah Sultan Medresesi Müderrisleri

Bu çalışmanın temel kaynaklarının başında Ebü'l-Hayr İsamüddin Ahmed Efendi Taşköprüzade'nin *es-Şekaiku'n-nu'maniyye fi ulemai'd-devleti'l-Osmaniyye* adlı biyografik eseri ve bu esere yazılan zeyiller gelmektedir.⁴⁰ Bu Zeyillerden ilki Nev'izâde Atâi tarafından yazılmıştır.

³⁹ Şeyhi Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 2332-2335; Mehmet Serhan Tayşi, "Feyzullah Efendi, Seyyid", *DİA*, İstanbul 1995, XII, 527-528.; Tarihe 1703 isyanı olarak da geçen bu olayın detayları hakkında en önemli eserlerden biri için bakınız: Rifa'at Ali Abou el-Haj, *1703 İsyanı Osmanlı Siyasasının Yapısı*, çev.: Çağdaş Sümer, Tan Kitabevi, Ankara 2011, 187 s.

⁴⁰ Ebü'l-Hayr İsamüddin Ahmed Efendi Taşköprüzade Ahmed Efendi, *es-Şekaiku'n-nu'maniyye fi ulemai'd-devleti'l-Osmaniyye*, el-İkdü'l-manzum fi zikri efadil'i-r-um, Hısım Manik Çelebi Ali b. Bali Ali Çelebi, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabi, Beyrut 1975/1395, 520; Nev'izade Ataulah Efendi Atai, *Zeyli Şekâik*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1268, 771; Şeyhi Mehmed Efendi, *es-Şekaiku'n-nu'maniyye ve zeyilleri: Vekayi'l-fudala I*, (neşre haz: Abdülkadir Özcan) Çağrı, İstanbul: 1989, III, 108, 720;

Şakayık'ın ilk Türkçe zeyli Nev'îzade Atâî'nin *Hadayikü'l-Hakayık*'idir. *Zeyl-i Atâî* ismiyle de bilinen bu eser 1044'te Üsküp'te tamamlanmıştır. 1533-1635 yılları arasındaki Osmanlı ulemâ ve meşâyihinin biyografilerini ihtiva etmektedir. *Hadayikü'l-Hakayık*'ta Kanuni, II. Selim, III. Murad, III. Mehmed, I. Ahmed, Mustafa, Osman, IV. Murad olmak üzere 8 ayrı padişaha ait döneme yer verilmiştir. Bu dönemlerde 843 kadı ve müderris, 202 şeyh ve mutasavvıf ve 88 devlet adamı olmak üzere 1133 ayrı hal tercümesi mevcuttur. Nev'îzade'nin mahkeme sicilleri, kazasker ruznamçeleri, icazetnameler gibi kaynakları da kullandığı bu eseri, döneminde çok meşhur olmuştur.⁴¹

Zeyl-i Atâî'de İstanbul medreselerinde müderrislik yapmış olan şahısların da önemli bir kısmının biyografileri bulunmaktadır. *Zeyl-i Atâî*'nin kayıtlarından hareketle Suat Donuk'un tespit etmiş olduğu medrese sayısı 95 olup en çok medrese müderrisi atamasının Sahn-ı Semân'a yapılmış olduğu görülmektedir. Neredeyse bu müderris atamalarının yarısı Sahn-ı Semân'la ilgili olup 394 müderrisin biyografisi verilmektedir. Daha sonra Kanuni döneminde yapılmış olan Süleymaniye Medresesi 127 müderris atama kaydı ile ikinci sırada yer almaktadır. Diğer önemli bir medrese olan Sultan Selim-i Kadim Medresesi'nde ise 56, Haseki Sultan Medresesi'nde 53 ve Şehzade Medresesinde ise 43 müderrisin biyografisine yer verilmiştir ki bunlar İstanbul medreseleri içerisinde müderris biyografilerinin en fazla verildiği medreselerdir.⁴²

Şakayık'tan sonra Mihrimah Sultan Medresesi müderrislerini tespit edebildiğimiz ikinci biyografik kaynak olan *Nev'îzâde Atâî'nin Hadayikü'l-Hakayık fî Tekmiletî's-Şakayık*'ına göre buraya ataması yapılan ilk müderris, yukarıda da belirtildiği üzere, İmamzâde Mehmed Efendi'dir. Cahit Baltacı, Mihrimah Sultan müderrislerinden 16. Yüzyıl sonuna kadar görev yapanların biyografilerine yer verdiği eserinde,⁴³ Mihrimah Sultan Medresesi'ne 954/1547 ve 1008/1600 yılları arasında toplam 26 müderrisin atandığını tespit etmektedir.⁴⁴ Suat Donuk, Atâî nüshasına bağlı kalarak 16. yüzyıl sonrasında da bazı müderrislerin atama kayıtlarına değinmiştir. Atâî'ye göre Mihrimah Sultan'a atanmış toplamda 32 müderris bulunmaktadır. Mihrimah Sultan Medresesi müderrislerinin %17'si Atâî'nin *Hadayikü'l-Hakayık fî Tekmiletî's-Şakayık* isimli eserinden tespit edilmiştir.

Nev'îzade Atullah Efendi Atâî, *eş-Şekâikü'n-nu'maniyye ve zeyilleri: Hadaikü'l-hakaik fî tekmeletî's-Şekâik*, (neşre haz: Abdülkadir Özcan) Çağrı, İstanbul 1989. II, 771, 103.

⁴¹ Suat Donuk, "Nev'îzâde Atâî'nin Zeyl-i Şakâik'ına Göre 16. ve 17. Yüzyıllarda İstanbul Medreseleri" *Osmanlı Medreseleri, Eğitim, Yönetim, Finans*, (Editörler: Fuat Aydın, Mahmut Cengiz, Kübra Cevherli, Yunus Kaymaz) Sultanbeyli Belediyesi, İstanbul 2019, 461-473.

⁴² Donuk, "Nev'îzâde Atâî'nin Zeyl", 461-473.

⁴³ Baltacı'nın eserinde yer almayan fakat 16. yüzyılda ismini tespit ettiğimiz Bostanzâde Yahya Efendi'nin biyografisi, Şeyhî Mehmed Efendi'nin eserinden tespit edildiği için bir sonraki listeye ilave edilmiştir.

⁴⁴ Bu müderrislerin tamamının biyografileri, Cahit Baltacı tarafından *15. Ve 16. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri* isimli eserinde neşredilmiştir.

Şeyhî Mehmed Efendi'nin *Vekâyîü'l-Fuzalâ* İsimli Eserinde Geçen Mihrimah Sultan Medresesi Müderrisleri

Şeyhî Mehmed Efendi'nin *Vekâyîü'l-Füzelâsı* ilk olarak Abdülkadir Özcan tarafından *Şakayık-ı Numanîye* ve zeyillerinin 3. ve 4. cildi olarak tıpkı basım ve indeksleri ile beraber neşredilmiştir.⁴⁵ Şeyhî'nin *Vekâyîü'l-Füzelâsı* hakkında ikinci önemli çalışma Ali Uğur tarafından yapılmıştır. *The Ottoman Ulema in the Mid-17Th Century* adlı çalışmada Ali Uğur Mehmed Şeyhî Efendi'nin *Vekâyîü'l-Füzelâsı*'nın verilerini sistematik olarak değerlendirmiş ve bu atama kayıtlarının bir analizini yapmıştır.⁴⁶ Bu analiz esnasında Ali Uğur 590 alimin biyografilerinden hareketle bir inceleme gerçekleştirmiş ve bu kapsamda öncelikle atanan şahsın doğum yeri, öldüğü tarih ve defnedildiği yer, baba ismi, mülâzemet durumu ve daha sonra da medrese müderrisi ve kadı olarak kariyeri hakkında bilgiler vermiştir. Bu incelemede öncelikle atama kayıtlarını kronolojik olarak sıralamış ve kariyer incelemeleri bu kronolojik esas çerçevesinde değerlendirmiştir.

Şeyhî'nin *Vekâyîü'l-Fudalâsı*'nın son neşri ise 4 cilt halinde Ramazan Ekinci tarafından yapılmıştır. Türkiye yazmalar kurumu tarafından neşre hazırlanan bu çalışmada bütünüyle metin transkripsiyonu yapılmış ve girişte de metin değerlendirilmiştir. Şeyhî'nin *Vekâyîü'l-fuzalâ* adlı eserinde 1632-1731 (1042-1144) yılları arasında yaşayan 2058 kişinin biyografisi hakkında bilgiler yer almaktadır. Şeyhî eserini telif ederken başta şeyhülislâm defterleri olmak üzere birçok yazılı ve şifahî kaynaktan yararlanmışır.⁴⁷

Şeyhî'nin *Vekâyîü'l-Fudalâsı*'nda Mihrimah Sultan Medresesi'ne atandığını tespit edebildiğimiz 67 müderris bulunmaktadır. Bu 67 müderrisin 1594-1723 tarih aralığında ataması gerçekleştirilmiştir. Bunlardan 1'i 16. yüzyılda, 56'sı 17. yüzyılda 1613-1696 yılları arasında, 10 tanesi de 18. yüzyılda 1703-1723 tarihleri arasında atanmıştır. Mihrimah Sultan Medresesi müderrislerinden %36'sı Şeyhî'nin *Vekâyîü'l-Fuzalâsı*'ndan tespit edilmiştir.

⁴⁵ Mehmet Şeyhî Efendi, *eş-Şekaiku'n-nu'maniyye ve zeyilleri*, neşre haz. Abdülkadir Özcan, 1989.

⁴⁶ Ali Uğur, *The Ottoman Ulema*, 630.

⁴⁷ Şeyhî Mehmed Efendi her padişah dönemine bir tabaka tahsis etmiş ve o dönemin 40 akçelik medreselerinden sonraki müderrislerini, tarikat şeyhlerini ve seleflerinden farklı olarak şairleri ölüm tarihlerine göre sıralamıştır. Ayrıca her padişah döneminin sonuna görevde bulunmuş Kırım hanlarının ve sadrazamların biyografisini eklemiş; şeyhülislâmları, kaptan-ı deryâları, Rumeli ve Anadolu kazaskerleriyle nakîbüleşrafları; başta İstanbul olmak üzere Ankara, Bağdat, Bosna, Bursa, Diyarbekir, Edirne, Erzurum, Eyüp, Filibe, Gence, Halep, Hemedan, Galata, İzmir, Kayseri, Konya, Kudüs, Kütahya, Lefkoşe, Manisa, Maraş, Medine, Mekke, Mısır, Revan, Sakız, Selânik, Sofya, Şam, Tebriz, Tire, Tokat, Trablusşam, Üsküdar ve Yenişehir-i Fener gibi yerlerde kadılık yapanların listesini vermiş, her padişah devrine ait siyasal olayları da özetlemiştir; Abdülkadir Özcan, "Şeyhî Mehmed Efendi", *DİA*, İstanbul 2010, XXXIX, 82-84.

Anadolu Kazasker Ruznamçelerinden Yeni Tespit Edilen Mihrimah Sultan Medresesi Müderrisleri

Mihrimah Sultan Medresesi'ne tayin edilen müderrislerin kayıtlarını takip edebileğimiz kaynaklardan biri de Anadolu Kazaskerliği ruznamçeleridir. Anadolu kazaskerleri tarafından tutulan ruznamçeler maalesef ancak 17. yüzyılın ikinci yarısından başlamaktadır. 1666 yılından önceki ruznamçeler günümüze ulaşmamıştır. Medrese kayıtlarını ihtiva eden ruznamçeler 1734'te son bulmaktadır. Bu tarihten itibaren müderris tayinleri farklı bir defter serisine kaydedilmiş olmalıdır.

Mihrimah Sultan Medresesi'ne atanan müderrislerin %46'sı Anadolu Kazaskerliği Ruznamçeleri'nden tespit edilmiştir. Bu atama kayıtları 1697 ile 1732 yılları arasında gerçekleşmiştir. Ruznamçe kayıtlarının alana sağladığı en önemli katkılardan biri, biyografik kaynaklarda yer almayan müderris isimlerinin tespit edilebilmesidir. Aynı zamanda tarih aralığı olarak biyografik kaynakları tamamlaması açısından önemlidir.

Şeyhi Mehmed Efendi'nin biyografisini verdiği Mihrimah'a atanan müderrislerden 10'u 18. yüzyılda 1703-1723 tarihleri arasında atanmıştır. Bu süreçte ruznamçelere göre 1703-1723 aralığında biyografik kaynaklarda geçen müderris sayısının üç katı kadar (31 kişi) müderrisin atandığı görülmektedir. Ruznamçe kayıtlarıyla mukayese ettiğimizde bu dönemde atanan müderris sayısının Şeyhî Mehmed Efendi'ye göre çok daha fazla olduğunu görmekteyiz.

Ruznamçe kayıtlarından Mihrimah müderrislerinin daha sonra atandığı görevleri göremiyoruz, yalnızca müderrisin daha önce görev yapmış olduğu yer ve görev esnasında almış olduğu akçe kaydedilmiştir. Bu kayıtlarda atanan müderrisin kendinden önceki müderrisin ismine de ulaşılabilir.

Anadolu Kazaskerliği Ruznamçe kayıtlarına göre atama kaydı tespit edilen müderris sayısı 64'tür. Bu atama kayıtları daha önceki müderris isimlerini de ihtiva ettiğinden bununla beraber Mihrimah medresesinde görev yaptığını tespit edebildiğimiz 86 müderris bulunmaktadır. Bu müderrislerden büyük bir ekseriyetinin İstanbul medreselerinden buraya atandığını görüyoruz. Mihrimah medresesine yalnızca bir Bursa müderrisi atanmıştır, onun dışındaki müderrislerin tamamı İstanbul medreselerinden bu medreseye atanmışlardır. Bu medreseye atandığını tespit ettiğimiz 86 müderris 49 ayrı medreseden müderris olarak atanmıştır. Medreselerin dağılımına baktığımızda Hüsrev Paşa'dan 3 müderris, Ali Paşa'dan 2 müderris, Bali Paşadan 2 müderris, Bayram Paşadan 2 müderris, Eyyühüm'den 2 müderris, Hayreddin Paşa'dan 2 müderris, Hürremiyeden 2 müderris, Mehmed Ağa'dan 2 müderris, Süheyl Bey'den 2 müderris ve diğer medreselerden 1 müderris atandığı görülmektedir.

Mevlana Abdullah:

Mevlana es-Seyyid Hafız Mehmed:

24 Mart 1697 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Abdullah'ın görev süresin sona ermesi üzerine yerine İstanbul'da Kadı Hüsam medresesinden ayrılmış olan Mevlana es-Seyyid Hafız Mehmed günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁴⁸

Mevlana Mehmed:

15 Aralık 1697 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi es-Seyyid Hafız Mehmed'in görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Hayali Çelebi medresesinden ayrılmış olan Mevlana Mehmed günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁴⁹

Mevlana Yusuf:

12 Şubat 1698 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi es-Seyyid Hafız Mehmed'in görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Molla Kestel medresesinden ayrılmış olan Mevlana Yusuf günlük 25 akçe ile tayin edilmişti.⁵⁰

Mevlana Süleyman:

1 Mayıs 1699 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Yusuf'un görev süresi dolması üzerine yerine Bursa'da Ahmed Efendi medresesinden ayrılmış olan Mevlana Süleyman günlük 40 akçe ile tayin edilmişti.⁵¹

Mevlana Abdullah:

13 Kasım 1700 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Yusuf'un görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Şerif Hasan medresesinden ayrılmış olan Mevlana Abdullah günlük 40 akçe ile tayin edilmişti.⁵²

Mevlana Abdullah bin Mehmed:

19 Mart 1703 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Nurullah'ın görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Hürremiye medresesinden ayrılmış Yenişehir'li Mevlana Abdullah bin Mehmed günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁵³

Mevlana Mehmed:

⁴⁸ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Meşihat Arşivi Fonu Anadolu Kazasker Ruznamçeleri (Bundan sonra dipnotlarda "MA" olarak kısaltılacaktır) MA10, 58b.

⁴⁹ MA10, 60b.

⁵⁰ Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Süleymaniye/Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Anadolu Kazasker Ruznamçeleri (Bundan sonra dipnotlarda "NOR" olarak kısaltılacaktır), NOR19, 47b.

⁵¹ MA11, 51a.

⁵² MA13, 86b.

⁵³ Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Süleymaniye/Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Rumeli Kazasker Ruznamçeleri (Bundan sonra dipnotlarda "RML" olarak kısaltılacaktır), RML60, 13a.

12 Eylül 1703 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Nurullah'ın görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Bakkal Pîrî medresesinden ayrılmış Mevlana Mehmed günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁵⁴

Mevlana Ömer:

12 Ekim 1703 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Mehmed'in görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Hâşimiye medresesinden ayrılmış olan Mevlana Ömer günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁵⁵

Mevlana Hasan bin Ömer:

10 Kasım 1703 tarihinde Üsküdar'da Mihrimah müderrisi Ömer'in görev süresi dolması üzerine yerine Balıkesir'li Mevlana Hasan bin Ömer günlük 25 akçe ile tayin edilmişti. Mevlana Hasan müderris Süleyman Efendi'nin İbrahim Paşa-yı Cedid medresesinde mu'idi idi. Süleyman Efendi Sahn Medresesi'ne terfi ettiğinde î'ade hizmetinden mülazım olmuş ve Şeyhülislâmın talebiyle mülâzemeteye kabul edilmişti.⁵⁶

Mevlana Mustafa bin Yusuf:

10 Aralık 1703 tarihinde Üsküdar'da Mihrimah müderrisi Ömer'in görev süresi dolması üzerine yerine Servi'li Mevlana Mustafa bin Yusuf günlük 25 akçe ile tayin edilmişti. Mevlana Mustafa, İmâm-ı Sultânî olan es-Seyyid Mustafa Efendiden mülazım olmuştu. Musıla-i Sahn payesi ile Eyüp'de Cafer Paşa medresesinde tayin edilen es-Seyyid Mustafa Efendi'nin bu yeni göreve atanması dolayısıyla Mevlana Mustafa mülâzemeteye kabul edilmişti.⁵⁷

Mevlana Hasan bin Hüseyin:

1 Eylül 1704 tarihinde Üsküdar'da Mihrimah müderrisi Nurullah'ın görev süresi dolması üzerine yerine Ünye'li Mevlana Hasan b. Hüseyin günlük 25 akçe ile tayin edilmişti. Mevlana Hasan, müderris Mehmed Efendinin Kasım Paşa medresesinde mu'idi idi. Medreseden Bağdad kazâsına atandığında Mevlana Hasan Şeyhülislam'ın işaretleriyle mülâzemeteye kabul edilmişti.⁵⁸

Mevlana es-Seyyid Mehmed Sadeddin:

9 Ekim 1706 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Mahmud'un görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Sadi Efendi medresesinden ayrılmış olan Mevlana es-Seyyid Mehmed Sadeddin günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁵⁹

Mevlana İbrahim:

⁵⁴ NOR21, 13b.

⁵⁵ NOR21, 14b.

⁵⁶ NOR21, 15b.

⁵⁷ RML63, 21b.

⁵⁸ RML64, 31a.

⁵⁹ NOR22, 64a.

4 Şubat 1707 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi es-Seyyid Mehmed Saadeddin'in görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Musa Beğ medresesinden ayrılmış olan Mevlana İbrahim günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁶⁰

Mevlana Ali:

6 Mart 1707 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi İbrahim'in görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Hayreddin Paşa medresesinden ayrılmış olan Mevlana Ali günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁶¹

Mevlana Süleyman:

4 Nisan 1707 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi İbrahim'in görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Süleyman Paşa medresesinden ayrılmış olan Mevlana Süleyman günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁶²

Mevlana Abdullah:

14 Eylül 1711 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Esedullah'ın görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Hüsrev Paşa medresesinden ayrılmış olan Mevlana Abdullah günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁶³

Mevlana Ali:

12 Kasım 1711 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Abdullah'ın görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Bayram Paşa medresesinden ayrılmış olan Mevlana Ali günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁶⁴

Mevlana es-Seyyid Muslihiddin:

8 Nisan 1712 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Abdullah'ın görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Lütfi Beğ medresesinden ayrılmış olan Mevlana es-Seyyid Muslihiddin günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁶⁵

Mevlana Abdülsettar:

6 Temmuz 1712 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Abdullah'ın görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Tevki' Medresesi'nden ayrılmış olan Mevlana Abdülsettar günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁶⁶

Mevlana Osman:

28 Mart 1713 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Abdullah'ın görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Haydar Paşa medresesinden ayrılmış olan Mevlana Osman günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁶⁷

⁶⁰ NOR22, 64b.

⁶¹ NOR22, 65a.

⁶² NOR22, 65a.

⁶³ NOR24, 21b.

⁶⁴ NOR24, 21b.

⁶⁵ NOR25, 42b.

⁶⁶ NOR25, 43a.

Mevlana Seyyid Halil:

17 Ekim 1716 tarihinde Mihrimah müderrisi Mustafa'nın görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Hüsrev Paşa medresesinden ayrılmış olan Mevlana Seyyid Halil günlük 25 akçe ile tayin edilmişti.⁶⁸

Mevlana Osman bin Mehmed:

14 Kasım 1719 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Mehmed Esad'ın görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Hızır Beğ medresesinden ayrılmış olan Mevlana Osman bin Mehmed günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁶⁹

Mevlana Feyzullah:

30 Mart 1721 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Ali'nin görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Ahmed Efendi medresesinden ayrılmış olan Mevlana Feyzullah günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁷⁰

Mevlana Ebubekir:

9 Ocak 1723 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Ali'nin görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Bâli Paşa medresesinden ayrılmış olan Mevlana Ebubekir günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁷¹

Mevlana Hüseyin bin Abdüllatif:

7 Şubat 1723 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Feyzullah'ın görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Firuz Beğ medresesinden ayrılmış olan Mevlana Hüseyin bin Abdüllatif günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁷²

Mevlana Mehmed Said:

9 Mart 1723 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Feyzullah'ın görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Hüsrev Kethüda medresesinden ayrılmış olan Mevlana Mehmed Said günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁷³

Mevlana Mehmed Emin:

5 Temmuz 1723 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Mehmed Said'in görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Eyyühüm medresesinden ayrılmış olan Mevlana Mehmed Emin günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁷⁴

Mevlana eş-Şeyh Ahmed:

⁶⁷ NOR25, 43b.

⁶⁸ NOR26, 39a.

⁶⁹ NOR28, 40a.

⁷⁰ MA19, 73b.

⁷¹ MA20, 73a.

⁷² MA20, 73b.

⁷³ NOR30, 23b.

⁷⁴ NOR30, 24b.

2 Eylül 1723 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Mehmed Said'in görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Bâli Paşa medresesinden ayrılmış olan Mevlana eş-Şeyh Ahmed günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁷⁵

Mevlana Mahmud:

26 Mart 1724 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi eş-Şeyh Ahmed'in görev süresi dolması üzerine yerine Bayram Ağa medresesinden ayrılmış olan Mevlana Mahmud günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁷⁶

Mevlana Ahmed:

26 Mart 1724 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi eş-Şeyh Ahmed'in görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Süheyl Beğ medresesinden ayrılmış olan Mevlana Ahmed günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁷⁷

Mevlana Ahmed:

26 Mart 1724 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Mehmed'in görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Hüsrev Paşa medresesinden ayrılmış olan Mevlana Ahmed günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁷⁸

Mevlana Mustafa:

25 Nisan 1724 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Ahmed'in görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Eyyühüm medresesinden ayrılmış olan Mevlana Mustafa günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁷⁹

Mevlana Mustafa:

22 Ağustos 1724 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Abdürrezzak'ın görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Mesih Paşa medresesinden ayrılmış olan Mevlana Mustafa günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁸⁰

Mevlana İsmail:

22 Ağustos 1724 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Saadeddin'in görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Süheyl Beğ medresesinden ayrılmış olan Mevlana İsmail günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁸¹

Mevlana Mahmud bin Mehmed:

15 Şubat 1725 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Ahmed'in görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Mehmed Ağa medresesinden ayrılmış olan Mevlana Mahmud bin Mehmed günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁸²

⁷⁵ NOR31, 33b.

⁷⁶ NOR31, 35a.

⁷⁷ NOR31, 34b.

⁷⁸ NOR31, 35a.

⁷⁹ NOR31, 35b.

⁸⁰ NOR32, 40b.

⁸¹ NOR32, 40b.

Mevlana Ahmed bin Abdülmennan:

16 Mart 1725 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Ahmed'in görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Murad Paşa medresesinden ayrılmış olan Mevlana Ahmed bin Abdülmennan günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁸³

Mevlana es-Seyyid Mehmed Şerif:

16 Mart 1725 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Feyzullah'ın görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Hayreddin Paşa medresesinden ayrılmış olan Mevlana es-Seyyid Mehmed Şerif günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁸⁴

Mevlana Ahmed Düsûkî? bin Mustafa:

16 Mart 1725 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Yakub'un görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Mehmed Ağa medresesinden ayrılmış olan Mevlana Ahmed Düsûkî? bin Mustafa günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁸⁵

Mevlana Ahmed:

12 Temmuz 1725 tarihinde Üsküdar'da Mihrimah Medresesi müderrisi Abdülmümin'in görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Ahmed Paşa medresesinden ayrılmış olan Mevlana Ahmed günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁸⁶

Mevlana Süleyman:

12 Temmuz 1725 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi es-Seyyid Ahmed'in görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Ali Paşa medresesinden ayrılmış olan Mevlana Süleyman günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁸⁷

Mevlana Mehmed:

11 Ağustos 1725 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Süleyman'ın görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Yusuf Paşa medresesinden ayrılmış olan Mevlana Mehmed günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁸⁸

Mevlana Ali:

9 Ekim 1725 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Ahmed'in görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Habbaziye medresesinden ayrılmış olan Mevlana Ali günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁸⁹

Mevlana Ahmed:

⁸² NOR32, 41b.

⁸³ NOR32, 42a.

⁸⁴ NOR32, 42a.

⁸⁵ NOR32, 42b.

⁸⁶ MA21, 63b.

⁸⁷ MA21, 63b.

⁸⁸ MA21, 64a.

⁸⁹ MA21, 64b.

3 Mayıs 1726 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Ali'nin görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Tûtû Latif medresesinden ayrılmış olan Mevlana Ahmed günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁹⁰

Mevlana Mustafa:

1 Temmuz 1726 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Ali'nin görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Şah Huban medresesinden ayrılmış olan Mevlana Mustafa günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁹¹

Mevlana Ali bin Receb el-kadı ebuhu el-Bolevî:

19 Ağustos 1727 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Osman'ın görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Mahmud Efendi medresesinden ayrılmış olan Mevlana Ali bin Receb el-kadı ebuhu el-Bolevî günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁹²

Mevlana Mehmed bin Mustafa:

17 Ekim 1727 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi es-Seyyid İbrahim'in İstanbul'da Esad Beğ medresesinden ayrılmış olan Devrek'li Mevlana Mehmed bin Mustafa günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁹³

Mevlana Ali bin Davud:

16 Kasım 1727 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi es-Seyyid Ali'nin görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Ahmediye medresesinden ayrılmış olan Akkırman'lı Mevlana Ali bin Davud günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁹⁴

Mevlana Süleyman bin Mehmed el-Hamidî:

16 Kasım 1727 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi es-Seyyid Mehmed'in görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Hürremiye medresesinden ayrılmış olan Mevlana Süleyman bin Mehmed el-Hamidî günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁹⁵

Mevlana Aynüddin Hasan bin Mehmed:

16 Kasım 1727 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Mehmed'in görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Mehmed Efendi medresesinden ayrılmış olan Trabzon'lu Mevlana Aynüddin Hasan bin Mehmed günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁹⁶

Mevlana Mustafa bin el-Hac Abdullah:

⁹⁰ MA21, 65a.

⁹¹ MA22, 69b.

⁹² NOR33, 39a.

⁹³ NOR33, 39b.

⁹⁴ NOR33, 40a.

⁹⁵ NOR33, 41a.

⁹⁶ NOR33, 40b.

16 Kasım 1727 tarihinde Mihrimah Medresesi müderrisi Mehmed'in görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Rüstem Beğ medresesinden ayrılmış olan Mevlana Mustafa bin el-Hac Abdullah günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.⁹⁷

Mevlana Mehmed bin Yusuf:

21 Eylül 1732 tarihinde Üsküdar'da Mihrimah müderrisi Mustafa'nın görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Mevlana Mehmed bin Yusuf günlük 30 akçe ile tayin edilmişti. Mevlana Mehmed b. Yusuf, Şeyhülislâm Damadzâde Ebulhayr Ahmed Efendi'nin işaretiyle müstakilen mülâzemeteye kabul edilmişti.⁹⁸

Mevlana Mehmed Esad:

22 Ocak 1719 tarihinde Mihrimah Sultan Medresesi müderrisi Mehmed Said'in görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Bayram Paşa medresesinden ayrılmış olan Mevlana Mehmed Esad günlük 40 akçe ile tayin edilmişti.⁹⁹

Mevlana es-Seyyid Ahmed:

13 Haziran 1725 tarihinde Mihrimah Sultan Medresesi müderrisi Abdülbaki'nin görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Ferhad Paşa medresesinden ayrılmış olan Mevlana es-Seyyid Ahmed günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.¹⁰⁰

Mevlana Osman bin Abdurrahman:

17 Ekim 1727 tarihinde Mihrimah Sultan Medresesi müderrisi Selim'in görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Selimiye medresesinden ayrılmış olan İstanbul'lu Mevlana Osman bin Abdurrahman günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.¹⁰¹

Mevlana Ali bin derviş Mehmed:

13 Mart 1728 tarihinde Mihrimah Sultan Medresesi müderrisi es-Seyyid Şaban'ın görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Nişancı Paşa medresesinden ayrılmış olan Kadı oğlu Mevlana Ali bin Derviş Mehmed günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.¹⁰²

Mevlana es-Seyyid Ahmed bin es-Seyyid Şaban:

13 Mart 1728 tarihinde Mihrimah Sultan Medresesi müderrisi Osman'ın görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Perviz Efendi medresesinden ayrılmış olan Konyalı Mevlana es-Seyyid Ahmed bin es-Seyyid Şaban günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.¹⁰³

⁹⁷ NOR33, 40b.

⁹⁸ NOR35, 60b.

⁹⁹ NOR27, 61b.

¹⁰⁰ MA21, 63b.

¹⁰¹ NOR33, 40a.

¹⁰² MA23, 77b.

¹⁰³ MA23, 76b.

Mevlana Mehmed Said ibn-i eş-Şeyh Mehmed:

11 Nisan 1728 tarihinde Mihrimah Sultan Medresesi müderrisi Mehmed'in görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Sinan Ağa medresesinden ayrılmış olan İstanbul'lu Mevlana Mehmed Said ibn-i eş-Şeyh Mehmed günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.¹⁰⁴

Mevlana Hafız Salih bin Hasan:

11 Mayıs 1728 tarihinde Mihrimah Sultan Medresesi müderrisi Mehmed Said'in görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da İshak Paşa medresesinden ayrılmış olan Bursa'lı Mevlana Hafız Salih bin Hasan günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.¹⁰⁵

Mevlana Hafız İbrahim bin el-Hac Ahmed:

9 Haziran 1728 tarihinde Mihrimah Sultan Medresesi müderrisi Mehmed Said'in görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Mahmud Paşa medresesinden ayrılmış olan Üsküdar'lı Mevlana Hafız İbrahim bin el-Hac Ahmed günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.¹⁰⁶

Mevlana Mehmed bin Ali:

5 Ekim 1728 tarihinde Mihrimah Sultan Medresesi müderrisi Hafız İbrahim'in görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Hamid Efendi medresesinden ayrılmış olan Foça'lı Mevlana Mehmed bin Ali günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.¹⁰⁷

Mevlana Abdürrahim bin Osman:

26 Ağustos 1729 tarihinde Mihrimah Sultan Medresesi müderrisi Mehmed Said'in görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Ali Paşa medresesinden ayrılmış olan Karaferye'li Mevlana Abdürrahim bin Osman günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.¹⁰⁸

Mevlana Hafız İbrahim bin Hamza:

16 Ağustos 1730 tarihinde Mihrimah Sultan Medresesi müderrisi Mehmed'in görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Rüstem Paşa medresesinden ayrılmış olan müderris oğlu İstanbul'lu Mevlana Hafız İbrahim bin Hamza günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.¹⁰⁹

Mevlana Mustafa bin el-Hac Hüseyin:

30 Aralık 1731 tarihinde Mihrimah Sultan Medresesi müderrisi Yakub'un görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Mesudiye medresesinden ayrılmış

¹⁰⁴ MA23, 78b.

¹⁰⁵ MA23, 79a.

¹⁰⁶ MA23, 79b.

¹⁰⁷ MA23, 80b.

¹⁰⁸ MA24, 76b.

¹⁰⁹ MA24, 79b.

olan Kıbrıs'lı Mevlana Mustafa bin el-Hac Hüseyin günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.¹¹⁰

Mevlana Mehmed bin Ali Karahisarî:

26 Mayıs 1732 tarihinde Mihrimah Sultan Medresesi müderrisi Mahmud'un görev süresi dolması üzerine yerine İstanbul'da Abdüsselam medresesinden ayrılmış olan Mevlana Mehmed bin Ali Karahisarî günlük 30 akçe ile tayin edilmişti.¹¹¹

Sonuç

Mihrimah Sultan Medresesi, Üsküdar'da şehir gelişiminin birçok açıdan hızlanmaya başladığı 16. yüzyılın ortalarında inşa edilen bir medrese olması sebebiyle sosyal ve kültürel açıdan müstesna bir yere sahiptir. Aynı zamanda Üsküdar tarihi için oldukça önemli sayıda müderris istihdam etmiş bir müessese olarak eğitim tarihinde de çok önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu özelliği ile Üsküdar'da eğitim sisteminin gelişiminde şehirde kurulan ilk medrese olan Rum Mehmed Paşa Medresesi ile birlikte yeni bir okur yazar kitlesinin ortaya çıkmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Bu çalışma ile Mihrimah Sultan Medresesi'nin Üsküdar eğitim tarihindeki yeri bir bütün olarak değerlendirilmiş ve medresede görev yapan müderrislerin kariyerleri incelenmiştir. Her ne kadar bazı değerlendirmeler için 18. yüzyılın ikinci yarısı ve 19. yüzyıla ait veriler elimizde olmasa da, Taşköprüzâde'nin 16. yüzyılın erken dönemlerini ve 17. yüzyılı kapsayan *Şakayık-ı Numâniye* adlı eseri ve zeyilleri ile 18. yüzyılın ilk dönemlerine kadar gelen Ruznamçe kayıtları sayesinde, eğitim kurumlarının geçirdiği değişimler hakkında bazı tespitler yapılması mümkün olmaktadır.

Biyografik kaynaklardan ve yeni tespit edilen Ruznamçe kayıtlarından ulaşabildiğimiz Mihrimah Sultan Medresesi'nde görev yapmış olan 185 müderris tespit edilmiştir. Bunlardan biyografik kaynaklar sayesinde kariyerini bütün safhalarıyla inceleyebildiğimiz 88 müderristen %16'sı (14 kişi) görevini müderris olarak tamamlamıştır. %3'ü (2 kişi) gibi çok küçük bir kısmı medrese müderrisliği yanında müftülük görevini de yürütmüştür. Mihrimah Sultan Medresesi müderrislerinin %68 (61 kişi) gibi çok büyük bir kısmı ise çeşitli kadılıklarda görev almış ve bunlardan 9 tanesi de İstanbul kadılığına kadar yükselmiştir. Müderrislerin %7'si (6 kişi) Rumeli ve Anadolu Kazaskeri, yine %6'sının da (5 kişi) kariyer sistemindeki en yüksek mertebe olan şeyhülislamlık ile kariyerlerini sonlandırdığı tespit edilmiştir.

Müderrislerin genellikle kadılığa geçmeden önce çoğunlukla İstanbul, Edirne ve Bursa gibi merkezlerde yer alan medreselerde müderris olarak görev almaları,

¹¹⁰ MA25, 66b.

¹¹¹ MA25, 68a.

hiyerarşide yüksek yerlere gelmelerinin mümkün olan en kısa sürede gerçekleşmesinin bir işareti gibiydi. Mihrimah Sultan Medresesi müderrisleri özelinde, İstanbul'da özellikle Süleymaniye, Sahn, Ayasofya, Valide Sultan, Mihrimah Sultan, Hakaniye-i Vefâ, Edirne'de ise Selimiye, Bayezid ve Üç Şerefeli, Bursa'da Muradiye Medreseleri kadılığa geçiş için avantaj sağlayan medreseler arasında sayılabilir.

Mihrimah Sultan medresesinde müderris olarak görev yapmanın kariyer basamakları bakımından Rum Mehmed Paşa Medresesine oranla çok daha avantajlı olduğunu ve bu medresede görev yapan müderrislerden büyük bir kısmının kadılık görevlerinde daha büyük oranda istihdam edildiğini görmekteyiz. Bunun yanı sıra şeyhülislamlık, Rumeli ve Anadolu kazaskerliği ve müftülük gibi yeni görevlerin Mihrimah Sultan Medresesi müderrislerinin kariyer basamaklarında yer aldığı anlaşılmaktadır.

Mihrimah Sultan Vakfiyesine göre, müderrise günde 50 akçe verilmesi kayıtlıdır. Buna rağmen 17. yüzyıldan sonra göreve gelen müderrislerin günlük maaşlarının 25 akçe ile 40 akçe aralığında değişmektedir. Bu durum zaman içerisinde medresenin önemini yitirdiğini gösteren bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

Biyografik kaynaklarda belli bir tarih aralığında yer alan müderris atama kayıtlarını aynı tarih aralığında yer alan Ruznamçe kayıtları ile karşılaştırdığımızda hem müderris atamalarında çok kısa süreli sirkülasyonlar olduğunu hem de biyografik kaynakların gerçekte ataması yapılan müderrislerden çok azını temsil ettiğini söyleyebiliriz.

Daha önce Rum Mehmed Paşa Medresesi'nde gözlemlediğimiz sık aralıklarla gerçekleşen tayin hareketliliğinin Mihrimah Medresesi'nde de çoğu müderrisin bir yılı bile doldurmadan birkaç ay içerisinde görev yerinin değiştiği şeklinde gerçekleştiği gözlemlenmektedir. Bu sık görev değişimi hiç şüphesiz Osmanlı'da müderris kariyerinin ciddi bir sorunu haline gelmiş ve eğitim sisteminde olumsuz etkileri görülmüştür.

Mihrimah Sultan Medresesi'nde görev yaptığını tespit ettiğimiz 185 müderristen çok azının biyografilerinden hangi şehirde doğduğu, hangi bölgeden buraya geldiği bilgisine de sahip olabiliyoruz. Memleketi belli olan 18 müderristen 3'ü İstanbulludur. Bunların dışında kalan müderrisler de yine büyük oranda imparatorluğun Anadolu ve Rumeli şehirlerinden gelmektedirler.

Ulema biyografilerinin incelenmesi aile ilişkilerine dair bilgiler de vermektedir. Biyografisi incelenen müderrislerin %63'ü kalemiye ve ilmiye sınıfından olan ailelere mensuptur. Mihrimah Sultan Medresesi müderrislerinden 47'si bir şekilde ilmiye sınıfına, 7 kişi de kalemiye sınıfına mensup bir aileden gelmektedir. Bu da ilmiye mensubu insanların büyük ölçüde çevre ve yönlendirme gibi faktörlerden doğal olarak etkilendiklerini ve bu sınıfın oluşmasında ailenin önemli bir etken olduğunu göstermektedir.

EK-1. Mihrimah Sultan Medresesi Müderrislerinin Kronolojik Listesi¹¹²

No	Müderrisin Adı	Atama Tarihi	Önceki Görev Yeri	Son Görev Yeri	Kaynağı
1	İmamzade Mehmed Efendi ¹¹³	954/1547	Üç Şerefeli Medresesi	Amasya Müftüsü	Atai (Nev'izâde Atai)
2	Garîk Arapzade Mehmed Efendi ¹¹⁴	955/1548-49	Kaplıca Medresesi (Bursa)	Mısır Kadılığı	Atai
3	Beşiktâşi Yahya Efendi ¹¹⁵	958/1551	Mustafa Paşa Medresesi	Sahn-ı Seman Medresesi	Atai
4	Şemseddin Ahmed Efendi ¹¹⁶	960/1552	Davutpaşa Medresesi	Medine Kadılığı	Atai
5	Şah Mehmed Çelebi ¹¹⁷	961/1553	Rüstem Paşa Medresesi	İstanbul Kadılığı	Atai
6	Hacı Muradzade Dursun Efendi ¹¹⁸	963/1556-57	Kasımpaşa Medresesi	Sahn-ı Seman Medresesi	Atai
7	Şeyhülislam Çivizade Mehmed Efendi ¹¹⁹	966/1558-59	Kasımpaşa Medresesi	Şeyhülislamlık	Atai
8	Katip Mahmud ¹²⁰	968/1560-61	Mahmud Paşa	Diyarbakır Kadılığı	Atai
9	Sinan Çelebi ¹²¹	970/1562-63	Halebiye Medresesi (Edirne)	Şehzade Medresesi	Atai
10	Bahaüddinzâde Abdullah	971/1563-64	Yıldırım Han	Mekke	Atai

¹¹² Tabloda kullanılan * işareti, ismi biyografik kaynaklarda Mihrimah Sultan Medresesi'ne atandığı bildirilen fakat hayatı hakkında bilgi verilmeyen isimlere işaret etmektedir.

¹¹³ Nev'izâde Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fi Tekmileti'ş-Şakâ'ik*, 2017, 354-358; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 490-491.

¹¹⁴ Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2017, 301-306; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 523.

¹¹⁵ Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2017, 561-566.

¹¹⁶ Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2017, 478-479; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 538.

¹¹⁷ Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2017, 540-544; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 530-531.

¹¹⁸ Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2017, 278-279; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 393-394.

¹¹⁹ Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2017, 867-872; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 170.

¹²⁰ Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2017, 756-757; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 479.

¹²¹ Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2017, 589-591; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 515-516.

	Efendi ¹²²		Medresesi	Kadırlığı	
11	Hacegizâde Mustafa Efendi ¹²³	973/1565-66	Eyüp Medresesi	Medine Kadırlığı	Atai
12	Leysizâde Piri Ahmed Çelebi ¹²⁴	976/1568-69	Rüstem Paşa Medresesi	Ayakkurşunlu Medrese	Atai
13	Mahmud Çelebi b. Muallimzâde ¹²⁵	978/1570-71	Rüstem Paşa Medresesi	Çifte Başkurşunlu Medrese	Atai
14	Manav Şemsi Efendi ¹²⁶	981/1573-74	Rüstem Paşa Medresesi	Bağdat Kadısı	Atai
15	Mertluszâde Abdullah Efendi ¹²⁷	982/1574-75	Rüstem Paşa Medresesi	Medine Kadırlığı	Atai
16	Abdulkerimzâde Abdullah Efendi ¹²⁸	984/1576-77	Rüstem Paşa Medresesi	Galata Kadırlığı	Atai
17	Hasan Kethüdâ-Zâde Mehmed Efendi ¹²⁹	987/1579-80	Rüstem Paşa Medresesi	Gelibolu Kadırlığı	Atai
18	Feyzullah Efendi ¹³⁰	987/1579-80	Rüstem Paşa Medresesi	Edine Valiliğı	Atai
19	Ömer Efendi ¹³¹	989/1581-82	Rüstem Paşa Medresesi	Kudüs Kadırlığı	Atai
20	Rıdvan Efendi ¹³²	994/1585-86	Rüstem Paşa Medresesi	Anadolu Kazaskerliğı	Atai
21	İmamzâde Damadı Şeyh Mehmed Efendi ¹³³	997/1588-89	Haydar Paşa Medresesi	Edirne Kadırlığı	Atai
22	Abdulkerim Efendi ¹³⁴	1001/1592-	Rüstem Paşa	Medine	Atai

¹²² Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2017, 895-898; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 521.

¹²³ Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 484-485.

¹²⁴ Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2017, 575-577; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 368-369.

¹²⁵ Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 360.

¹²⁶ Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 374-375.

¹²⁷ Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2017, 1123-1124; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 375.

¹²⁸ Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2017, 1074; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 472-473.

¹²⁹ Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2017, 1403-1404; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 552.

¹³⁰ Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2017, 1400-1403; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 532.

¹³¹ Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2017, 929-930; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 379.

¹³² Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2017, 1477-1479; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 398.

¹³³ Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2017, 1359; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 402-403.

Üsküdar'da Osmanlı Medrese Geleneğinin Gelişimi ve Mihrimah Sultan Müderrisleri: Ulema Biyografi Eserleri ve Ruznâme Kayıtları Üzerine Bir Değerlendirme (1547-1732)

		93	Medresesi	Kadılığı	
23	Bostanzâde Yahya Efendi ¹³⁵	1003/1594	İlk görev yeri Mihrimah Sultan Medresesi	Rumeli Kazaskerliği	ŞME (Şeyhi Mehmed Efendi)
24	İsa Efendi ¹³⁶	1003/1594-95	*	*	Atai
25	Abdulkâdir Efendi ¹³⁷	1004/1595-96	Rüstem Paşa Medresesi	Mihrimah Sultan Medresesi	Atai
26	Ebû Bekir Efendi ¹³⁸	1004/1595-96	Hadım Hasan Paşa Medresesi	Pravadi Müftülüğü	Atai
27	Sa'dizâde Mehmed Efendi ¹³⁹	1006/ 1597-98	Rüstem Paşa Medresesi	Medine Kadılığı	Atai
28	Hüsrev Efendi ¹⁴⁰	1008/1599-1600	Rüstem Paşa Medresesi	Eyüp Kadılığı	Atai
29	Uşşakizâde el-Mevlâ Mustafa ¹⁴¹	1011/1602-1603	Rüstem Paşa Medresesi	Anadolu Kazaskerliği	Atai
30	Abdülkerim Çelebi ¹⁴²	1014/1605-1606	Zal Paşa Medresesi	Galata Kadılığı	Atai
31	Hasan Beyzâde ¹⁴³	1017/1608-1609	Rüstem Paşa Medresesi	Şam Kadılığı	Atai
32	Mutahhar Efendi ¹⁴⁴	1019/1610-11	Rüstem Paşa Medresesi	Galata Kadılığı	Atai
33	Naib Mehmed Efendi ¹⁴⁵	1022/1613	Rüstem Paşa Medresesi	İstanbul Kadılığı	ŞME

¹³⁴ Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2017, 1339; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 402.

¹³⁵ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 49-50; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 286-287.

¹³⁶ Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 307.

¹³⁷ Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2017, 1094-1098; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 307.

¹³⁸ Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2017, 1672-1674; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 403.

¹³⁹ Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2017, 1380-1381; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 405.

¹⁴⁰ Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2017, 1406-1407; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, 307.

¹⁴¹ Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2017, 1750-1752.

¹⁴² Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2017, 1767-1769.

¹⁴³ Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2017, 1826-1827.

¹⁴⁴ Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2017, 1715-1717.

¹⁴⁵ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 77-78; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 478-479.

34	Şeyhülislam Ebu Said Mehmed Efendi ¹⁴⁶	1024/1615	Rüstem Paşa Medresesi	Konya Kadılığı	ŞME
35	Ebu Said Efendi ¹⁴⁷	*	*	*	ŞME
36	Ahizâde Seyyid Mehmed Efendi, Hasibî ¹⁴⁸	1027/1618	Mehmed Ağa Medresesi	İstanbul Kadılığı	ŞME
37	Bostanzade Mehmed Abdülkerim Efendi ¹⁴⁹	1029/1619-1620	Rüstem Paşa Medresesi	Rumeli Kazaskerliği	ŞME
38	Martaloszâde Mustafa Efendi ¹⁵⁰	1031/1622	Ali Paşa-yı Atık Medresesi	Şam Kadılığı	ŞME
39	Kevâkibizâde İbrahim ¹⁵¹	1031/1621-1622	Hafızıyye Medresesi	Mekke Kadılığı	Atai
40	Hattat Şeyhî Ahmed Efendi ¹⁵²	1032/1623	Mihrimah Sultan Medresesi (Edirnekapı)	Manisa Kadılığı	ŞME
41	Şeyhî Efendi: İkinci ¹⁵³	*	*	*	ŞME
42	Ürke/Örke Mustafa Efendi ¹⁵⁴	1032/1623	Mihrimah Sultan Medresesi (Edirnekapı)	Eyüp Kadılığı	ŞME
43	Şeyhülislam Bahayî Mehmed Efendi ¹⁵⁵	1033/1623	Mahmud Paşa Medresesi	Şeyhülislamlık	ŞME

¹⁴⁶ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 253-255.

¹⁴⁷ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 220.

¹⁴⁸ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 9-10; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 220.

¹⁴⁹ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 230-231; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 813-815.

¹⁵⁰ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 86-87; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 490-491.

¹⁵¹ Atai, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik*, 2017, 1808-1810.

¹⁵² Uğur, *The Ottoman Ulema*, 68-69.

¹⁵³ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 636.

¹⁵⁴ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 114-115; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 636-637.

¹⁵⁵ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 153-155; Kaynakların ittifakla bildirdiğine göre keskin bir zekâyâ ve kuvvetli bir hafızaya sahip bulunan Bahâî Efendi, iyi bir tahsil görmemesine ve ilmi konularda derinleşmemiş olmasına rağmen anlayış ve kavrayış gücü sayesinde hemen her meselenin üstesinden kolaylıkla gelebilmiştir. Ayrıca rahatına düşkün olduğundan ilmi konularla uğraşmak gibi yorucu ve sıkıntılı çalışmalar yerine vaktini sohbet ve edebiyat meclislerinde geçirmeyi tercih etmiştir. Kâtib Çelebi, “Merhum tab’-ı selim, zihn-i müstakim sahibi bir kimse idi. Eğer kanun üzere şüğl edip keyfe müptelâ olmasa Rûm’da bir gelenlerden olurdu” diyerek onu tenkit ederken bir taraftan da sahip olduğu meziyetleri belirtmektedir. Mehmet İpşirli, Mustafa İsmet Uzun, “Bahai Mehmed Efendi”, *DİA*, İstanbul 1991, IV, 463-464; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 690-704.

44	Sadızade Seyfullah Efendi ¹⁵⁶	1035/1626	Ali Paşa-yı Cedit Medresesi	İstanbul Kadılığı	ŞME
45	Kebirî Mehmed Efendi ¹⁵⁷	1037/1628	Hadım Hasanpaşa Medresesi	Edirne Kadılığı	ŞME
46	Bahayî Mehmed Efendi ¹⁵⁸	*	*	*	ŞME
47	Ferhadpaşazâde Mustafa Bey Efendi ¹⁵⁹	1039/1630	Ali Paşa-yı Atık Medresesi	Siyavuş Paşa Sultanî Medresesi	ŞME
48	Sâni İbrahim Efendi ¹⁶⁰	1039/1630	Şehzade Medresesi	Manisa Kadılığı	ŞME
49	Celeb Mustafa Efendi ¹⁶¹	1041/1631-1632	Mihrimah Sultan Medresesi (Edirnekapı)	Eyüp Kadılığı	ŞME
50	Paşazâde Süleyman Efendi ¹⁶²	*	*	*	ŞME
51	Allâmek Mehmed Efendi ¹⁶³	1042/1632	Yıldırım Han Medresesi	Haleb Kadılığı	ŞME
52	Baltacı Mustafa Efendi ¹⁶⁴	*	*	*	ŞME
53	Şeyhîzâde Şerif Mehmed Efendi ¹⁶⁵	1049/1640	Pîrî Paşa Medresesi	Hakaniye Medresesi (Vefa'da)	ŞME
54	Sadreddinzâde Ruhullah Efendi (Ruhî) ¹⁶⁶	1052/1643	Çorlu Medresesi	İstanbul Kadılığı	ŞME
55	Kirli Hanımzade Hasan Efendi ¹⁶⁷	1054/1644	Hatice Sultan Medresesi	Şam Kadılığı	ŞME

¹⁵⁶ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 169-170; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 726-728.

¹⁵⁷ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 138-140; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 670-671.

¹⁵⁸ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 255-256.

¹⁵⁹ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 25-26; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 255-256.

¹⁶⁰ Abdülkadir Özcan, *Vekayîül Füzela*, III, 204; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 673-674.

¹⁶¹ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 148-149; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 683-684.

¹⁶² Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 260.

¹⁶³ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 259-260.

¹⁶⁴ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 476.

¹⁶⁵ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 76; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 476.

¹⁶⁶ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 828-831; Uğur, *The Ottoman Ulema*, 237-238.

¹⁶⁷ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 152-153; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 689-690.

56	Sarı Abdullah Efendi ¹⁶⁸	1054/1644	Gazi Hüdavendigâr Medresesi	Bursa Kadılığı	ŞME
57	Şeyhülislam Ebu Saidzâde Feyzullah Efendi (Feysi) ¹⁶⁹	1055/1645	İlk görev yeri Mihrimah Sultan Medresesi	Mudurnu kadılığı	ŞME
58	Şeyhülislam Muid Ahmed Efendi Birader Zadesi Arif Ahmed Efendi ¹⁷⁰	1057/1647	Sahn Medresesi	Medine Kadılığı	ŞME
59	Baki Zade Esad Efendi, Faizi ¹⁷¹	1059/1649	Sahn Medresesi	Edirne Kadılığı	ŞME
60	Fazıl Musli Efendi ¹⁷²	1061/1651	Sahn Medresesi	Galata Kadılığı	ŞME
61	Çukacızâde Seyyid Abdurrahim Efendi ¹⁷³	1064/1654	Gazanfer Ağa Medresesi	Filibe Kadılığı	ŞME
62	Behram Ağa Hocası Mustafa Efendi ¹⁷⁴	*	*	*	ŞME
63	Menla Ahmedzade Seyyid Üns Efendi/Monlâ Ahmedzâde Seyyid Enes Efendi ¹⁷⁵	1065/1655	Muid Ahmed Efendi Medresesi	Yenişehir Kadılığı	ŞME
64	(Avara Zade Damadı) Uzun Abdullah Efendi ¹⁷⁶	1067/1657	Sinan Paşa Medresesi	Şam Kadılığı	ŞME
65	Hamid Efendi ¹⁷⁷	1068/1658	Sahn-ı Seman Medreselerinden biri	Kıbrıs Kadılığı	ŞME
66	Memekzâde Biraderzâdesi Tezkireci Mehmed	1071/1660	Hatice Sultan Medresesi	Rumeli Kazaskerliğ	ŞME

¹⁶⁸ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 245-246; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 840-841.

¹⁶⁹ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 2105-2110; Mehmet İpşirli, "Ebusaidzâde Feyzullah Efendi", *DİA*, Cilt 12, 1995 İstanbul, 526.

¹⁷⁰ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 133-134.

¹⁷¹ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 289-290; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 905-907.

¹⁷² Uğur, *The Ottoman Ulema*, 335-336; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 972-974.

¹⁷³ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 445-446; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 1119-1120.

¹⁷⁴ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 806.

¹⁷⁵ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 223-224; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 805-806.

¹⁷⁶ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 312-313; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 941-944.

¹⁷⁷ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 1307-1309.

Üsküdar'da Osmanlı Medrese Geleneğinin Gelişimi ve Mihrimah Sultan Müderrisleri: Ulema Biyografî Eserleri ve Ruznâme Kayıtları Üzerine Bir Değerlendirme (1547-1732)

	Efendi ¹⁷⁸			i	
67	Şehla Abdülbaki Efendi ¹⁷⁹	1072/1662	Zal Paşa Sultanı Medresesi	Mekke Kadılığı	ŞME
68	Kevâkibizâde Şeyh Mehmed Efendi ¹⁸⁰	1073/1663	Şah Sultan Medresesi	İstanbul Kadılığı	ŞME
69	Serbendizâde İshak Efendi ¹⁸¹	1074/1663-1664	Ali Paşa-yı Cedid Medresesi	Bağdat Kadılığı	ŞME
70	Kara Cafer Efendi ¹⁸²	1077/1667	Pirî Paşa Medresesi	Galata Kadılığı	ŞME
71	Şehzâde Hacesi Seyyid Mehmed Efendi ¹⁸³	1080/1669	Mesih Paşa Medresesi	Sahn Kedresesi	ŞME
72	Kasım Paşalı Çavuşzâde Mustafa Efendi ¹⁸⁴	1080/1669	Sinan Paşa Darülhadişi	Kudüs Kadılığı	ŞME
73	Şeyhülislam es-Seyid Feyzullah Efendi ¹⁸⁵	1081/1670-1671	Haydarpaşa Medresesi	Şeyhülislamlık	ŞME
74	İbrahim Hanzâde Hocası Mustafa Efendi ¹⁸⁶	1081/1671	Bayram Paşa Medresesi	İstanbul Kadılığı	ŞME
75	Handanzâde Mehmed Efendi ¹⁸⁷	1084/1673	Muid Ahmed Efendi Medresesi	Kandiye Kadısı	ŞME
76	Musazâde Seyyid Mustafa Efendi ¹⁸⁸	1084/1674	Kara Çelebizâde Mahmud Efendi Medresesi	Mihrimah Medresesi	ŞME
77	Kec-dehân Damadzâde Şeyh Mustafa Efendi ¹⁸⁹	1086/1675	Hatice Sultan Medresesi	Selanik Kadılığı	ŞME
78	Abdullahzâde Şeyh Mustafa Efendi ¹⁹⁰	*	*	*	ŞME

¹⁷⁸ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 1825-1828.

¹⁷⁹ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 488-489; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 1183-1184.

¹⁸⁰ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 516-517; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 1228-1230.

¹⁸¹ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 357-358; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 1004.

¹⁸² Uğur, *The Ottoman Ulema*, 444-445; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 1118-1119.

¹⁸³ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 342-343; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 982.

¹⁸⁴ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 468-469; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 1149-1150.

¹⁸⁵ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 2332-2335; Mehmet Serhan Tayşî, "Feyzullah Efendi, Seyyid", *DİA*, İstanbul 1995, XII, 527-528.

¹⁸⁶ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 1940-1942.

¹⁸⁷ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 417-418; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 1083.

¹⁸⁸ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 423-424; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 1092-1093.

¹⁸⁹ Uğur, *The Ottoman Ulema*, 538-539; Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 1256-1257.

79	Fenârizâde Seyyid Ahmed Efendi ¹⁹¹	1089/1678	Murad Paşa-yı Atik Medresesi	Mekke Kadılığı	ŞME
80	Şeyhülislam Ataullah Mehmed Efendi ¹⁹²	1091/1680	Şah Sultan Medresesi	Şeyhülislamlık	ŞME
81	Beyler Hocası Ahmed Efendi ¹⁹³	1093/1682	Sahn-ı Seman Medreselerinden biri	İstanbul Kadılığı	ŞME
82	Şeyhülislam Menteşezâde Abdürrahim Efendi ¹⁹⁴	1094/1682-1683	Zal Paşa Medresesi	Şeyhülislamlık	ŞME
83	Hocazâde Lütfullah Efendi ¹⁹⁵	1097/1686	Sinan Paşa Medresesi	Eyüp Kadılığı	ŞME
84	İmam Damadı Kadı Karyeli Celeb Hasan Efendi ¹⁹⁶	1099/1688	Mehmed Paşa Medresesi (Kadırga Limanında)	İstanbul Kadılığı	ŞME
85	Hacı Yusufzâde Abdullah Efendi ¹⁹⁷	1100/1688-1689	Ali Paşa-yı Cedid Medresesi	Şam Kadılığı	ŞME
86	Yahyazâde Ahmed Efendi ¹⁹⁸	1102/1691	Murad Paşa-yı Cedid Medresesi	Anadolu Kazaskerliği	ŞME
87	Dede es-Seyid Mehmed Efendi ¹⁹⁹	*	*	*	ŞME
88	Celeb Hüseyin Efendi ²⁰⁰	1106/1695	Sinan Paşa Medresesi	Mihrimah Medresesi	ŞME
89	Keşfi Abdullah Efendi ²⁰¹	1107/1696	Sinan Paşa Darülhadisî	Kudüs Kadılığı	ŞME
90	Mevlana Abdullah	*	*	*	AKR

¹⁹⁰ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 2092.

¹⁹¹ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 2092-2093.

¹⁹² Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 2617-2621.

¹⁹³ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 2398-2400.

¹⁹⁴ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 2662-2666.

¹⁹⁵ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 2177-2179.

¹⁹⁶ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 2500-2502.

¹⁹⁷ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 2184-2185.

¹⁹⁸ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 3135-3139.

¹⁹⁹ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 2059.

²⁰⁰ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 2058-2059.

²⁰¹ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 2370-2371.

Üsküdar'da Osmanlı Medrese Geleneğinin Gelişimi ve Mihrimah Sultan Müderrisleri: Ulema Biyografi Eserleri ve Ruznamçe Kayıtları Üzerine Bir Değerlendirme (1547-1732)

					(Anadolu Kazasker Ruznamçesi)
91	Mevlana es-Seyyid Hafız Mehmed	1108/1697	Kadı Hüsam Medresesi	*	AKR
92	Mevlana Mehmed	1109/1697	Hayali Çelebi Medresesi	*	AKR
93	Mevlana Yusuf	1109/1698	Molla Kestel Medresesi	*	AKR
94	Mevlana Süleyman	1110/1699	Ahmed Efendi Medresesi	*	AKR
95	Mevlana Abdullah	1112/1700	Şerif Hasan Medresesi	*	AKR
96	Mevlana Abdullah bin Mehmed	1114/1703	Hürremiye Medresesi	*	AKR
97	Defterdar Bey Biraderi Süleyman Efendi ²⁰²	1115/1703	Davud Paşa Medresesi	Mihrimah Medresesi	AKR
98	Mevlana Nurullah	*	*	*	AKR
99	Mevlana Mehmed	1115/1703	Bakkal Piri Medresesi	*	AKR
100	Mevlana Ömer	1115/1703	Hâşimiye Medresesi		AKR
101	Mevlana Hasan bin Ömer	1115/1703	*	*	AKR
102	Mevlana Mustafa bin Yusuf	1115/1703	*	*	AKR
103	Mevlana Nurullah	*	*	*	AKR
104	Mevlana Hasan bin Hüseyin	1116/1704	*	*	AKR
105	Mevlana Mahmud	*	*	*	AKR
106	İshakzâde Şeyh Mehmed Efendi ²⁰³	1117/1705	Şah Sultan Medresesi	Trablusşam Kadılığı	ŞME
107	Mevlana es-Seyyid Mehmed Sadeddin	1118/1706	Sadi Efendi Medresesi	*	AKR

²⁰² Şeyhi Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 2383-2384.

²⁰³ Şeyhi Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 3241-3242.

108	Gümrükçü Hüseyin Paşa Hocası Mehmed Efendi ²⁰⁴	1118/1707	Bayram Paşa Medresesi	Şam Kadılığı	ŞME
109	Mevlana İbrahim	1118/1707	Musa Beğ Medresesi	*	AKR
110	Mevlana Ali	1118/1707	Hayreddin Paşa Medresesi	*	AKR
111	Mevlana Süleyman	1119/1707	Süleyman Paşa Medresesi	*	AKR
112	Gümrükçü Hüseyin Paşazâde Mustafa Efendi ²⁰⁵	1120/1708	Davud Paşa Medresesi	Edirne Kadılığı	ŞME
113	Mevlana Esedullah	*	*	*	AKR
114	Mevlana Abdullah	1123/1711	Hüsrev Paşa Medresesi	*	AKR
115	Mevlana Ali	1123/1711	Bayram Paşa Medresesi	*	AKR
116	Kethüdâzâde Mustafa Efendi ²⁰⁶	1123/1711	Ali Paşa-yı Cedid Medresesi	Şam Kadılığı	ŞME
117	Mevlana es-Seyyid Muslihiddin	1124/1712	Lütfi Beğ Medresesi	*	AKR
118	Mevlana Abdülsettar	1124/1712	Tevki' Medresesi	*	AKR
119	Mevlana Osman	1125/1713	Haydar Paşa Medresesi	*	AKR
120	Mevlana Mustafa	*	*	*	AKR
121	Mevlana Seyyid Halil	1128/1716	Hüsrev Paşa Medresesi	*	AKR
122	Kara Halil Efendizâde Mehmed Said Efendi ²⁰⁷	*	*	*	ŞME
123	Şeyhî Mehmed Efendi ²⁰⁸	1131/1719	Sinan Paşa Medresesi	Tebriz Kadılığı	ŞME

²⁰⁴ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 1514-1515.

²⁰⁵ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 3007-3008.

²⁰⁶ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 3158-3160.

²⁰⁷ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 2343.

²⁰⁸ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 3242-3244.

Üsküdar'da Osmanlı Medrese Geleneğinin Gelişimi ve Mihrimah Sultan Müderrisleri: Ulema Biyografi Eserleri ve Ruznamçe Kayıtları Üzerine Bir Değerlendirme (1547-1732)

124	Mehmed Said	*	*	*	AKR
125	Mevlana Mehmed Esad	1131/1719	Bayram Paşa Medresesi	*	AKR
126	Mevlana Osman bin Mehmed	1132/1719	Hızır Beğ Medresesi	*	AKR
127	Mevlana Ali	*	*	*	AKR
128	Mevlana Feyzullah	1133/1721	Ahmed Efendi Medresesi	*	AKR
129	Uşşakizâde es-Seyid Mehmed Sadruddin Efendi ²⁰⁹	*	*	*	ŞME
130	Kadıızâde Tezkireci Ahmed Efendi ²¹⁰	1135/1722-1723	Siyavuş Paşa Sultanı Medresesi	Mihrimah Medresesi	ŞME
131	Tezkireci Hasan Efendi ²¹¹	1135/1723	Sinan Paşa Darülhadişi	Şehzade Medresesi	ŞME
132	Mevlana Ebubekir	1135/1723	Bâli Paşa Medresesi	*	AKR
133	Mevlana Hüseyin bin Abdüllatif	1135/1723	Firuz Beğ Medresesi	*	AKR
134	Mevlana Mehmed Said	1135/1723	Hüsrev Kethüda Medresesi	*	AKR
135	Mevlana Mehmed Emin	1135/1723	Eyyühüm Medresesi	*	AKR
136	Mevlana eş-Şeyh Ahmed	1135/1723	Bâli Paşa Medresesi	*	AKR
137	Mevlana Mahmud	1136/1724	Bayram Ağa Medresesi	*	AKR
138	Mevlana Ahmed	1136/1724	Süheyl Beğ Medresesi	*	AKR
139	Mevlana Mehmed	*	*	*	AKR
140	Mevlana Ahmed	1136/1724	Hüsrev Paşa Medresesi	*	AKR

²⁰⁹ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 3021.

²¹⁰ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 3020-3021.

²¹¹ Şeyhî Mehmed Efendi, *Şakâ'ik Zeyli*, 2018, 3187-3188.

141	Mevlana Mustafa	1136/1724	Eyyühüm Medresesi	*	AKR
142	Mevlana Abdürrezzak	*	*	*	AKR
143	Mevlana Mustafa	1136/1724	Mesih Paşa Medresesi	*	AKR
144	Mevlana Saadeddin	*	*	*	AKR
145	Mevlana İsmail	1136/1724	İstanbul'da Süheyl Beğ Medresesi	*	AKR
146	Mevlana Abdülbaki	*	Mehmed Ağa Medresesi	*	AKR
147	Mevlana es-Seyyid Ahmed	1137/1725	Murad Paşa Medresesi	*	AKR
148	Mevlana Mahmud bin Mehmed	1137/1725	*	*	AKR
149	Mevlana Ahmed bin Abdülmennan	1137/1725	Hayreddin Paşa Medresesi	*	AKR
150	Mevlana Feyzullah	*	*	*	AKR
151	Mevlana es-Seyyid Mehmed Şerif	1137/1725	Mehmed Ağa Medresesi	*	AKR
152	Mevlana Yakub	*	*	*	AKR
153	Mevlana Ahmed Düsûkî? bin Mustafa	1137/1725	Ferhad Paşa Medresesi	*	AKR
154	Mevlana Abdülmümin	*	*	*	AKR
155	Mevlana Ahmed	1137/1725	Ahmed Paşa Medresesi	*	AKR
156	Mevlana Süleyman	1137/1725	İstanbul'da Ali Paşa Medresesi	*	AKR
157	Mevlana Mehmed	1137/1725	Yusuf Paşa Medresesi	*	AKR
158	Mevlana Ali	1138/1725	Habbaziye Medresesi	*	AKR
159	Mevlana Ahmed	1138/1726	Tûtü Latif Medresesi	*	AKR
160	Mevlana Mustafa	1138/1726	Şah Huban Medresesi	*	AKR

Üsküdar'da Osmanlı Medrese Geleneğinin Gelişimi ve Mihrimab Sultan Müderrisleri: Ulema Biyografi Eserleri ve Ruzname Kayıtları Üzerine Bir Değerlendirme (1547-1732)

161	Mevlana Osman	*	*	*	AKR
162	Mevlana Ali bin Receb el-kadı ebuhu el-Bolevî	1140/1727	Mahmud Efendi Medresesi	*	AKR
163	Mevlana es-Seyid İbrahim	*	*	*	AKR
164	Mevlana Mehmed bin Mustafa	1140/1727	Esad Beğ Medresesi	*	AKR
165	Mevlana es-Seyd Ali	*	*	*	AKR
166	Mevlana Ali bin Davud	1140/1727	Ahmediye Medresesi	*	AKR
167	Mevlana Süleyman bin Mehmed el-Hamidi	1140/1727	Hürremiye Medresesi	*	AKR
168	Mevlana Aynüddin Hasan bin Mehmed	1140/1727	Mehmed Efendi Medresesi	*	AKR
169	Mevlana Mustafa bin el-Hac Abdullah	1140/1727	Rüstem Beğ Medresesi	*	AKR
170	Mevlana Selim	*	*	*	AKR
171	Mevlana Osman bin Abdurrahman	1140/1727	Selimiye Medresesi	*	AKR
172	Mevlana es-Seyid Şaban	*	*	*	AKR
173	Mevlana Ali bin derviş Mehmed	1140/1728	Nişancı Paşa Medresesi	*	AKR
174	Mevlana es-Seyyid Ahmed bin es-Seyyid Şaban	1140/1728	Perviz Efendi Medresesi	*	AKR
175	Mevlana Mehmed Said ibn-i eş-Şeyh Mehmed	1140/1728	Sinan Ağa Medresesi	*	AKR
176	Mevlana Hafız Salih bin Hasan	1140/1728	İşhak Paşa medresesi	*	AKR
177	Mevlana Hafız İbrahim bin el-Hac Ahmed	1140/1728	Mahmud Paşa Medresesi	*	AKR
178	Mevlana Mehmed bin Ali	1141/1728	Hamid Efendi Medresesi	*	AKR
179	Mevlana Abdürrahim bin Osman	1142/1729	Ali Paşa Medresesi	*	AKR
180	Mevlana Hafız İbrahim bin Hamza	1143/1730	Rüstem Paşa Medresesi	*	AKR

181	Mevlana Yakub	*	*	*	AKR
182	Mevlana Mustafa bin el-Hac Hüseyin	1144/1731	Mesudiye Medresesi	*	AKR
183	Mevlana Mahmud	*	*	*	AKR
184	Mevlana Mehmed bin Ali Karahisarî	1144/1732	Abdüsselam Medresesi	*	AKR
185	Mevlana Mehmed bin Yusuf	1145/1732	*	*	AKR

Kaynaklar

Yazma Eserler

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Süleymaniye/Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Anadolu Kazasker Ruznamçeleri (NOR)

NOR19, NOR21, NOR22, NOR24, NOR25, NOR26, NOR27, NOR28, NOR30, NOR31, NOR32, NOR33, NOR35.

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Meşihat Arşivi Fonu Anadolu Kazasker Ruznamçeleri (MA)

MA10, MA11, MA13, MA19, MA20, MA21, MA22, MA23, MA24, MA25.

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Süleymaniye/Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Rumeli Kazasker Ruznamçeleri (RML)

RML60, RML63, RML64

Araştırma Eserleri

Atai, Nev'izade, *Hadâ'iku'l-Hakâ'ik fi Tekmileti's-Şakâ'ik*, (neşre haz.: Suat Donuk, ed.:Derya Örs) Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2017, I, II, 2157.

Atai, Nev'izade Ataullah Efendi, *eş-Şekâikü'n-nu'maniyye ve zeyilleri: Hadaikü'l-bakaik fi tekmileti's-Şekâik*, (neşre haz.: Abdülkadir Özcan) Çağrı, İstanbul 1989, II., 771, 103.

Atai, Nev'izade Ataullah Efendi, *Zeyl-i Şekâik - Hadaikü'l-bakaik fi tekmileti's-Şekâik*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1268, 771.

Atçıl, Abdurrahman, *Erken Modern Osmanlı İmparatorluğu'nda Âlimler ve Sultanlar*, Klasik, İstanbul 2019, 253.

Baltacı, Cahid, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri: Teşkilat, Tarih*, İrfan Matbaası, İstanbul 1976, 715.

- _____, “XV-XVI. Asırlarda Üsküdar Medreseleri” *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu V – 1-5 Kasım 2007*, cilt I, İstanbul 2008.
- Donuk, Suat, “Nev’izâde Atâyî’nin Zeyl-i Şakâik’ına Göre 16. ve 17. Yüzyıllarda İstanbul Medreseleri” *Osmanlı Medreseleri, Eğitim, Yönetim, Finans*, (Editörler: Fuat Aydın, Mahmut Cengiz, Kübra Cevherli, Yunus Kaymaz), Sultanbeyli Belediyesi, İstanbul 2019, 704.
- _____, *Nev’izâde Atai Hadaikü'l-Hakayık Fi Tekmileti’ş-Şakayık (İnceleme Metin)*, Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa 2015.
- Evliya Çelebi, haz. Orhan Şaik Gökyay, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Yapı ve Kredi Bankası, İstanbul 1996, 498.
- Faroqhi, Suraiya, “16. Yüzyıl Sonlarında Osmanlı Uleması Arasında Sosyal Hareketlilik” *Osmanlı Eğitim Mirası: Klasik ve Modern Dönem Üzerine Makaleler*, Ankara 2013, 164-186.
- Galitekin, Ahmet Nezi, Osmanlı Kaynaklarına Göre İstanbul, Cami Tekke, Medrese, Mektep, Türbe, Hamam, Kütüphane, Matbaa, Mahalle ve Selatin İmaretleri, İşaret, İstanbul 2003.
- Haskan, Mehmet Nermi, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar III*, Üsküdar Belediyesi, İstanbul 2001, 1019-1543.
- İpşirli, “Ebusaidzâde Feyzullah Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 12, 1995 İstanbul, 526.
- İpşirli, Mehmet, Mustafa İsmet Uzun, “Bahai Mehmed Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 4, İstanbul 1991, 463-464.
- Konyalı, İbrahim Hakkı, *Âbideleri ve Kitâbeleriyle Üsküdar Tarihi*, Türkiye Yeşilay Cemiyeti, İstanbul 1977, II, 548.
- Kuran, Aptullah, “Üsküdar’da Mihrimah Sultan Külliyesi” *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi*, 1975, vol III, 43-72.
- Mazlum, Deniz “Üsküdar” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı ortak yayını, 1994, VII, 568.
- Muhacır, Esra, “Üsküdar’da Osmanlı Medrese Geleneğinin Teşekkülü: Rum Mehmed Paşa Medresesi ve Müderrisleri”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul 2022, sayı 47, 283-344.
- Musalı, Namık, “Farsça Kaynaklara Göre Üsküdar’ın Tarihi ve Coğrafyası”, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VI 6-9 Kasım 2008*, İstanbul 2009, II, 696.
- Necipoglu, Gülru, *Sinan Çağı: Osmanlı İmparatorluğu’nda Mimari Kültür*, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul 2013.
- Orman, İsmail “Mihrimah Sultan Külliyesi” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2005, XXX, 40-42
- Özcan, Abdülkadir, “Şeyhî Mehmed Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2010, XXXIX, 82-84.
- Sıçrayık, Anılcan, “Üsküdar Mihrimah Sultan Külliyesinin Günümüze Ulaşmayan İki Yapısı” *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu X 19-20-21 Ekim 2018*, İstanbul 2019, III, 267-285.
- Şeyhi Mehmed Efendi, *eş-Şekâikü'n-nu'maniyye ve zeyilleri: Vekâyü'l-fudala I*, (neşre hazırlayan Abdülkadir Özcan) Çağrı, İstanbul: 1989. III, 108, 720.

- Şeyhî Mehmed Efendi, Vekâyi'ü'l-Fuzalâ Şeyhî'ninŞakâ'ik Zeyli, haz. Doç. Dr. Ramazan Ekinci, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, I-IV, 2018 İstanbul
- Taşköprüzade, Ebü'l-Hayr İsamüddin Ahmed Efendi, *eş-Şekaiku'n-nu'maniyye fi ulemai'd-devleti'l-Osmaniyye*, el-İkdü'l-manzum fi zikri efadili'r-rum, Hısım Manık Çelebi Ali b. Bali Ali Çelebi, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabi, Beyrut 1975/1395.
- Tayşi, Mehmet Serhan, “Feyzullah Efendi, Seyyid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1995, XII, 527-528.
- Uğur, Ali, *The Ottoman Ulema in the Mid-17th Century: An analysis of the Vakaiu'l-fuzala of Mehmed Şeyhi Ef.*, Klaus Schwarz Verlag, Berlin 1986, 630.
- Yavuzylmaz, Ahmet, *Anadolu'da XVI. Yüzyıl Osmanlı Medrese Mimarisi*, Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Türk İslam Sanatları Bilim Dalı, Konya 2021, 1911.
- Zülfikar, F. Cangüzel Güner, “Mihrimah Sultan'ın Vakıflarının Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Hizmetleri”, Kanunî Sultan Süleyman Dönemi ve Bursa, ed. Burcu Kurt, Bursa 2019, 547-580.
- _____, *Mihrimah Sultan'ın Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Bulunan Vakıfyelerinin Değerlendirilmesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1989, VII, 84.

Summary

Mihrimah Sultan Madrasah has an exceptional place in terms of social and cultural aspects, as it is a madrasah built in the middle of the 16th century, when the city development in Üsküdar started to accelerate in many respects. At the same time, it has a very important place in the history of education as an institution that has employed a significant number of mudarrises for the history of Üsküdar. With this feature, it played an important role in the emergence of a new educated class, together with the Rum Mehmed Pasha Madrasah, which was the first madrasah established in the city and which had an impact on the development of the education system in Üsküdar. In this study, the appointments of mudarrises determined from the biography books and Ruznamçe Registers from 1547, when the madrasah was founded, to 1732, were examined and this period was tried to be evaluated. At the same time, the place of Mihrimah Sultan Madrasah in the history of Üsküdar education was evaluated as a whole and the careers of the mudarrises lectured in the madrasah were examined. Although we do not have data from the second half of the 18th century and the 19th century for some evaluations, Taşköprüzâde's Şakayık-ı Numâniye and its annexes, which cover the early 16th and 17th centuries, and the Ruznamçe Registers continues to the early 18th century allow us to make determinations about the changes educational institutions underwent.

The biographies of the mudarrises of Mihrimah Sultan Madrasah in Üsküdar were identified from Şakayık-ı Numaniye and its annexes,

Hadikatü'l-Hakayık and Vekayî'ü'l-Fuzala. These biographical sources contain a wealth of information about the mudarrises that we cannot access today through other sources. However, it is observed that these works do not include the life stories of all the mudarrises who lectured in the period covered by these works. It is not possible to know according to which criteria the authors of Şakayık and its annexes selected the individuals and for what reasons they included them in their works. Moreover, a comparison with the Ruznamçe Registers reveals that the authors of the biography books consciously or unconsciously excluded some of the mudarrises.

Apart from biographical sources, Ruznamçe Registers of Kadiaskers of Anatolia are the second important group of sources through which we can follow the appointment of mudarrises. These sources provide us with information on the predecessor and the madrasah from which the successor came. On the other hand, the salaries of the related mudarris in his old and new positions can also be determined from these sources.

The periods left incomplete by the limited biographical sources on Ottoman mudarrises can be completed with the Ruznamçe Registers of Kadiasker. However, due to the lack of a regular series of registers, it is not possible to identify the biographies of the mudarrises from the 1730s until the Republican period. Therefore, a complete list of the mudarrises of the Mihrimah Sultan Madrasah from the 18-19th century is not available. This gap, which is also not provided by the Ruznamçes, can only be filled by long-term research from different sources, especially biographical works of the period.

Biographical sources and newly discovered Ruznamçe Registers identify 185 mudarrises who lectured in the Mihrimah Sultan Madrasah. We were able to examine the careers of 88 mudarrises from biographical sources. 14 people of 88 (16%) completed their career as a mudarris, while 61 of them (68%) served in various qadi offices, and 9 of these kadis were promoted to the qadiate of Istanbul. 6 people (7%) of the Mihrimah mudarrises ended their careers as Kazasker of Rumeli and Anatolia and 5 people (6%) as SheikhuIslam, the highest rank in the ilmiye system. Lecturing in the madrasahs in the centers such as Istanbul, Edirne and Bursa was like a sign for the mudarrises that they would reach the highest ranks in the hierarchy as soon as possible.

We observe that lecturing as a mudarris at the Mihrimah Sultan Madrasah was much more advantageous in terms of career ladder compared to the Rum Mehmed Pasha Madrasah, and that the majority of the mudarrises who lectured in this madrasah were employed as qadis to a greater extent. In addition, it is understood that new positions such as SheikhuIslam, Kazasker of Rumeli and Anatolia and mufti were included in the career ladder of Mihrimah Sultan Madrasah's mudarrises.

In the Mihrimah Sultan Vaqfiye, it is registered that 50 akçe is given to the mudarrise per day. Despite this, the daily salaries of the mudarrises who took office after the 17th century ranged from 25 akçe to 40 akçe. This situation

can be considered as an indication that the madrasa has lost its importance over time.

The frequent turnover of appointments, which we have previously observed in the Rum Mehmed Pasha Madrasah, is also observed in the Mihrimah Madrasah, with most of the mudarris changing their posts within a few months before completing even one year. This frequent turnover undoubtedly became a serious problem for the career of the mudarrises in the Ottoman Empire and had negative effects on the education system.

Of the 185 mudarrises we have identified as lecturing in the Mihrimah Sultan Madrasah, very few of them have biographical information about the city they were born in or the region they came from. Of the 18 mudarrises whose hometowns are known, 3 are from Istanbul. The remaining mudarrises were mostly from Anatolian and Rumelia cities of the empire.

Analyzing the biographies of ulema also provides information on family relations. Of the mudarrises whose biographies were analyzed, 63% of them belonged to families from the kalamiya and ilmiyah classes. Forty-seven of the mudarrises of the Mihrimah Sultan Madrasah come from a family belonging to the ilmiyah class and seven from the kalamiya class. This shows that the members of the ilmiyah class were naturally influenced by factors such as environment and guidance, and that family was an important factor in the formation of this class.